

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OILY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

**BUXORO OZIQ OVQAT VA YENGIL SANOAT TEXNOLOGIYALARI
INSTITUTI**

“Biznes va boshqaruv” fakulteti

“Menejment ” kafedrası

Himoyaga ruxsat qilinadi

Kafedra mudiri:_____

«_____»_____2010 y.

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

**Mavzu: Raqobat afzalliklarini egallash strategiyasida ishlab
chiqarish xarajatlarini kamaytirishning asosiy yo'llari
(«Galaosiyo – non» MCHJ misolida)**

Bajardi:

**20-06 MMNDT guruh talabasi
Aloyev Odil**

Rahbar:

dots. Ulashev X.A.

Buxoro 2010 y.

Himoya kuni

« _____ » _____ **2010 y.**

DAK bahosi

DAK qarori

MUNDARIJA

Kirish	4
I Bo'lim. Rakobat avzalliklarni egallash strategiyasida ishlab chikarish xarajatlarini kamaytirish yullarining nazariy asoslari.	5
1.1 Ishlab chikarish xarajatlarining mohiyati va turkumlari.	5
1.2 Bozor iktisodiyoti sharoitida ishlab chikarish xarajatlari tarkibi.	9
I. 3. Ishlab chikarish xarajatlarning kamaytirishning asosiy yullari.	14
II bob. «Galaosiyo – non» MCHJ tarixi va xo'jalik faoliyati taxlili.	18
2.1. «Galaosiyo – non» xissadorlik jamiyatining tarixi va asosiy texnik iktisodiy kursatkichlarining taxlili.	21
2.2. Maxsulot ishlab chikarish va va sotish xajmining taxlili.	25
2.3. Maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlari taxlili	30
2.4. Korxonaning moliyaviy natijalari taxlili.	35
III. Maxsus fanlarni ukitish metodikasi.	35
3.1. Maxsus fanlarni ukitish asoslari.	35
3.2. Fanning umumiy maksadi va nazariy mash'ulotlarni o'tkazish rejasi.	37
4. Sanoat korxonalarida xayot xavfsizligi va mexnat muxofazasi tadbirlari.	43
4.1. Korxonada sanitariya nazorati va yongin xavfining oldini olish choralari.	47
4.2. Korxonada mexnatni muxofaza ishlarini tashkil etish.	49
Xulosa	51
Foydalanilgan adabiyotlar ruyxati.	53

Kirish

O'zbekiston Respublikasi iqtisodi tobora bozor munosabatlariga kirib borayotgan sharoitda ishlab chiqarishga ilmiy texnika taraqqiyoti yangiliklarini kiritish orkali maxsulot ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini kamaytirish va Shu orkali rakobat ustivorligiga erishish korxonalar oldida turgan asosiy vazifalardan biridir.

Shu nuqtai nazardan yondoshganda bitiruv malakaviy ish dolzarb mavzuga bagishlangan.

Biz bitiruv malakaviy ishimizni «Rometan Shirmoy-non» MCHJ misolida bajardik. Ushbu korxonada xam maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarini kamaytirish buyicha bir kator ishlar kilindi. YAni, ishlab chikarishga yangi texnika va texnologiyalarj oriy kilindi, maxsulot ishlab chikarish assortimenti kengaytirildi va sifati oshirildi. Shu bilan birgalikda korxonada ishlab chikarish xarajatlarini kamaytirish imkoniyatlari xali juda katta.

Bitiruv malakaviy ishining oldiga kuyilgan asosiy maksad-ilmiy adabiyotlar, korxonaning statistik va xisobot ma'lumotlaridan foydalangan xolda «Galaosiyo-non» MCHJ maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarini kamaytirish buyicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chikishdan iborat.

Kuyilgan maqsaddan kelib chikkan xolda bitiruv ishi oldiga kuyidagi vazifalar kuyildi,;

- Ishlab chikarish xarajatlarining iktisodiy moxiyatini yoritish;
- Ishlab chikarish xarajatlarining tarkibini va uni kamaytirish yullarini yoritish;
- Galaosiyo-non» MCHJ xujalik faoliyatini taxlil kilish;
- Galaosiyo-non» MCHJda maxsulot ishlab chikish va sotish xarajatlarini taxlil kilish ;
- Maxsulot ishlab chikish va sotish xarajatlarini kamaytirish buyicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chikish;
- Galaosiyo-non» MCHJ ishlab sikarish xarajatlarini kamaytirish buyicha biznes reja tuzish:

Malakaviy bitiruv ishi kirish, turtta bob, xulosa foydalanilgan adabiyotlar ruyxatidan tashkil topgan.

I Bo'lim. Rakobat avzalliklarni egallash strategiyasida ishlab chikarish xarajatlarini kamaytirish yullarining nazariy asoslari.

1.1 Ishlab chikarish xarajatlarining mohiyati va turkumlari.

Bozor iktisodiyoti sharoitida xar kandy korxonaning asosiy maksadi foyda olishdir.

Ammo Ushbu maksadni amalga oshirish, unga erishish, ishlab chikarish xarajatlarning mikdori va korxona ishlab chikaradigan maxsulotga bulgan talab Bilan chegaralangandir. Binobarin, ishlab chikarish xarajatlari foydani asosiy chegaralovchisi va Shu vakt ichida taklif xajmiga ta'sir etuvchi asosiy omildir. Shuning uchun ishlab chikarish xarajatlarini xisobga olish, uning tarkibini taxlil etish korxona samaradorligini oshirish, uni okilona boshkarishning muxim shartlaridan biridir.

Xozirgi davrda esa iktisod nazariyasi xarajatlar tasnifiga boshkacha yondashadi.

U resurslarning chegaralanganligi, noyobligidan va ulardan al'ternativ foydalanish deganda daraxtdan mebel', kurilish materialini, kogos va boshka maxsulotlarini ishlab chikarish imkoniyatlari tuShuniladi.

Bunga ma'lum ishlab chikarishda kullaniayotgan Biron-bir resursni iktisodiy xarajatlari tovar ishlab chikarish uchun eng okilona ishlatish usuli kiymatiga teng.

Resurslar chegaralanganligi sababli xar doim ishlab chikarishni tashkil etish, tanlash muammosi oldida turadi.

Tanlash bir vaktning uzida biron bir narsadan voz kechishni anglatadi. Shunday kilib, iktisodiy xarajatlar – korxona tomonidan resurslarni etkazib beruvchilarga tulov Shuningdek, ishlab chikarishni aniklangan variantini amalga oshirishi uchun xudi Shu korxona tomonidan kullanishini ta'minlovchi ichki xarajatlardir.

Ishlab chikarish xarajatlari deb maxsulotni tayyorlash uchun jonli va moddiylashtirilgan mexnat sarflarning pul shaklidagi ifodasiga aytiladi.

Ma'lum mexnat jarayoning oddiy jixatlari, unumli faolit yoki mexnatning uzi, mexnat buyumlari va mexnat vositalardan iborat.

Shuning uchun ishlab chikarish xarajatlariga ishlab chikarishdagi xodimlarning ish xaki, maxsulot kiymatiga kirishilgan amartizatsiya ajratmalari va Shuningdek ishlab chikarishni tashkil kilish va boshkarish Bilan boglik bulgan xarajatlar, jumladan

ma'muriyat, tsex xodimlariga tutilgan ish xaki, imoratlar va inshootlarini saklash, yoritish, isitish bilan bog'liq bulgan xarajatlar, telegraf, pochta, xizmat safari va shu kabilar bilan bog'liq xarajatlar kiradi.

Ishlab chikarishdagi xarajatlarni turlarga ajratish maxsulot tannarxini tekshirish, rejalashtirish va uni kamaytirish manbalarini aniqlashda muxim ahamiyatga egadir.

Bu maxsulot tannarxi kursatkichini reja xisobot, xar xil davrlar va korxonalararo solishtirishga kulayliklar yaratadi.

Maxsulot ishlab chikarish xarajatlari ularning iktisodiy mazmuni xarajatlarning boshlang'ich kismalari va shuningdek ularning paydo bulishi va belgilari xarajatlarning moddalari buyicha bulinishi mumkin.

Xarajatlarni iktisodiy mazmuni buyicha turlarga ajratishdan ishlab chikarish xarajatlarini tug'ri rejalashtirish va xisobga olish maksadida quyidagicha turkumlarga ajratiladi.

Asosiy xarajatlar deb, maxsulot ishlab chikarishning texnologik jarayoni bilan bevosita bog'liq bulgan xarajatlarga, masalan, xom ashe, materiallar bilan birgalikda maxsulotga lozim bulgan sifat belgilarini berish uchun sarflanadigan yordamchi materiallar, texnologik maksadlarga sarflanadigan yokilgi, elektr energiyasi, suv va buglar ishlab chikarishda ishlaydigan ishchilarning asosiy va kushimcha ish xaki, shu ishchilarning ish xaki yuzasidan ijtimoiy sugurtaga kilinadigan ajratmalar, yangi maxsulot ishlab chikarishni joriy kilish xarajatlari, asbob – uskunalari saklash va ulardan foydalanish xarajatlari va maxsulotning yangi turini uzlashtirish bilan bog'liq bulgan xarajatlar kiradi.

Ustama xarajatlar deb ishlab chikarishni tashkil kilish, unga xizmat kilish va boshkarish bilan bog'liq bulgan xarajatlarga aytiladi.

Bir tsex yoki uchastka doirasida kerakli mexnat sharoitini yaratish uchun kilingan boshkarish va xujalik xarajatlarga umumtsex, umumuchastka xarajatlari, ya'ni umum ishlab chikarish xarajatlari aytiladi.

Bilvosita xarajatlar deb bir vaktning uzida bir necha maxsulotni ishlab chikarish bilan bog'liq bulgan va anik maxsulotning tannarxiga bevosita kushib bulmaydigan

xarajatlarga aytiladi. Bu xarajatlar xisobot davri (oy) mobaynida yigib taxsimlovchi schetlarda xisobot olib boriladi, sungra oyning oxirida ayrim maxsulot yoki ob`ektning tannarxiga dastlab kabul kilingan shartli belgi (basis)ga mutanosib ravishda taxsimlanadi. Lekin bilvosita (egri) xarajatlarni maxsulotlar urtasida taxsimlashga kupincha maxsulot tannarxini anik va tugri xisoblab topishni kiyinlashtiradi. Shuning uchun ishlab chikarish xarajatlari xisobini va tannarxini kankulyatsiyalashni tashkil etishda iloji boricha bevosita (tugri) xarajatlarning salmogini oshirib, bilvosita (egri) xarajatlar xissasini kiskartirish narsalarini kurish lozim,

Ishlab chikarish xarajatlari barcha sanoat korxonalari uchun kullinishi zarur bulgan kuyidagi elementlar buyicha gururlanadi:

-xom Ashe va materiallar (kaytaruvchi chikindilar ayrilgandan sung) Shu jumladan sotib oluvchi yarim tayyor maxsulotlar,

-yordamchi materiallar,

-yokilgi,

-energiya – xama turlari,

-asosiy va kushimcha ish xaki,

-ijtimoiy sugurtaga ajratma,

-asosiy fondlar amartizatsiyasi,

-boshka xarajatlar,

Ishlab chikarish x`arajatlarini kol`kulyatsiya moddalariga karab guruxlash tovar maxsulot turlarining tannarxini aniklash va xujaliklar ustidan nazorat kilib turish uchun xizmat kiladi.

Nizomga kura xarajatlar moddalarning ruyxati ularning tarkibi va maxsulot (ishlar, xizmatlar) turlari urtasida taksimlash usullari xar bir ishlab chikarish korxonalarining xususiyati va tuzilishini xisobga olgan xolda maxsulot (ishlar,xizmatlar) tannarxini rejalashtirish, xisobga olish va kol`kulyatsiyalash masalalari buyicha tarmoklarning reja tavsiyanomalari Bilan belgilanadi. Unda tegishli tarmok uchun xarajatlari moddasini guruxlashda xar bir maxsulot turining tannarxiga tugridan-tugri va bevosita kiritiladigan xarajatlarni kuprok ajratib kursatishni ta`minlash talabi kuyilgan.

Ishlab chikarishni uzlashtirish va tayyorlash uchun xarajatlar kolkul'tsiya moddasiga YAngi tsexlar, agregatlarni, YAngi turdagi maxsulot ishlab chikarishni tayyorlash va uzlashtirishi uchun xarajatlarni va yangi texnika yaratish uchun mukofotlash fondiga ajratmalar summolari kiradi. Dastgoxlarning saklanish va ekspluatatsiyasi uchun xarajatlar, konkulyatsiya moddasiga ishlab chikarish va transport jixozlari joriy remonti uchun xarajatlar, yordamchi materiallar kiymati, dastgoxlarga xizmat kursatuvchi yordamchi ishchilarning ish xaki uchun xarajatlar, amortizatsion ajratmalar, zavoddagi yuklarni tashishi uchun xarajatlar va boshka xarajatlar kiradi.

TSexdagi xarajatlar – moddasi tsexdagi boshkarish personalining (ijtimoiy sugurta ajratmalar bilan) asosiy va kushimcha ish xaki, bino, inshootlar kiymatidan amortizatsion ajratmalar, ularning joriy remonti uchun xarajatlar, tsexdagi ishlovchilarning mexnat muxofazasi buyicha xarajatlari kiradi.

Umumzavod xarajatlari – moddasiga zavodni boshkarish personalining ish xaki, boshkarish xodimlari kamandirovkasi uchun xarajatlar, kantora, bosmaxona, pochta, telegraf, telefon, xarajatlari, umumzavod xarakteridagi asosiy ishlab chikarish fondlari kiymatidan amortizatsion ajratma joriy remonti uchun xarajatlar, binolarni yoritish, suv bilan ta'minlash, korxona taxlilxonasi uchun xarajatlar, ishga YAngi kabul kilingan ishchilarning ishlab chikarishi ukuvi uchun xarajatlar kiradi. Ishlab chikarishdan tashkari xarajatlar kal'kul'tsiya moddasiga tayyor maxsulotni sotish uchun xarajatlar, ya'ni kadoklashga, taraga xarajatlar, transport vositalari uchun xarajatlar kiradi.

1.2 Bozor iktisodiyoti sharoitida ishlab chikarish xarajatlari tarkibi.

Bozor iktisodiyoti sharoitida tovar pul munosabatlari shakllangan bir paytda korxonalar uz maxsulotlarini ishlab chikarish va sotishni yulga kuyiShuzlari zimmasiga tushadi. Bozor iktisodiyoti sharoitida rakobatning sub`ekti bulish korxonalarning xar biri uz ifodasini kuchaytirishga xarakat kiladilar. Bozor iktisodiyoti sharoitida rakobat nimada uz ifodasini topadi. Iktisodiy soxadagi rakobat ishlab chikarish munosabatlarning sub`ektlari (ishlab chikaruvchilar, iste`molchilar, tadbirkorlar) yollanma ishchilar va xokazo) urtasida kulayrok ishlab chikarishi sharoitiga (arzon ishlab chikarish resurslari va ish xaki) ega bulish unumlirok texnologiya, ish joyi, yaxshi bozorni kulga olish, umuman yukori daromad omil imkoniyati uchun olib boriladigan kurashdan iborat.

Iktisoddagi rakobat kup kirrali xodisa bulib,yaxshi daromad kurish, uz kobiliyatini tularok ishga solish, uzi mashgul ishni rivojlantirish, uz soxasida imijga ega bulish uchun kurashni bildiradi.

Korxonaning kooperativ manfaati kuprok foyda olishdan iboratbular ekan, uning sharti, tovarni yaratib, ularni yukori narx Bilan sotish bulsa, ikkinchidan xarajatlarni pasaytirishdir. Xarajatsiz xech bir iktisodiy faoliyat yuz bermaydi. Korxonaning xarajatlari tovarlarni ishlab chikarish va sotish Bilan boglik bulgan sarflar, ya`ni iktisodiy resurslarni topish,xarid etish va ulardan samarali foydalanish sarflaridir.

Xarajatlar tabiatan moddiylashgan va jonli mexnat sarfini bildiradi, ular tovarlar korxonaga kancha tushganligini kursatadi.

Ishlab chikarish xarajatlari ikki narsaga boglik;

1. Resurslarning xarid etish narxiga, narx esa bu resurslar uchun sarflangan, ammo bozor olgan mexnatni bildiradi.
2. Resurslarni tejab, nes-nobud kilmay ishlatilishiga,ya`ni kam resurs sarflab, kuprok va sifatlirokmaxsulot olishga.

Ishlab chikarish xarajatlari moddiy va mexnat sarfidan iborat. Moddiy sarflar bozor narxida xarid etilgan mashina mexanizmlar, asbob – uskunalar,bino – inshootlarning, Shuningdek, energii, xom –ashyo, yokilgi va materiallar sarfidan iborat bulib, muayyan narxlarda xisob – kitob kilinadi.

Mexnat sarflari ish xaki – mukafotlar, ijtimoiy sugurta ajratmalari, tadbirkorni koniktiradigan normal foydadan iborat.

1995 yil 5 fevralda 54 sonli karori Bilan Vazirlar maxkamasi maxsulot (Ishlab chikarish, xizmatlar)ni ishlab chikarish va sotish xarajatlarning tarkibi xamda moliviy natijalarni shakllantirish tartibi tugrisida Nizomni tasdikladi. Mazkur Nizom xujalik yurituvchi sub`ektlar yuridik shaxslar, Shuningdek, yuridik shaxs bulmagan xolda tadbirkorlik faoliti Bilan Shugullanuvchi jismoniy shaxslardan maxsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chikarish va sotish metodik asoslarini belgilaydi. Mazkur Nizomga asosan barcha Xarajatlar kuyidagicha guruxlanadi.

1. Maxsulotdan ishlab chikarish tannarxiga kiritiladigan xarajatlar:

A) bevosita va bivosita moddiy xarajatlar,

V) bevosita va bilvosita mexnat xarajatlari,

S) boshka vosita va bilvosita xarajatlar, Shu jumladan, ishlab chikarish xususitiga ega bulgan ustama xarajatlar.

2. Ishlab chikarish tannarxiga kiritilmaydigan, biroq asosiy faoliyatidan olingan foydada xisobga olinadigan xamdadavlat xarajatlarga kiritiladigan xarajatlar:

A) sotish xarajatlari

V) boshkarish xarajatlari

(ma`muriy sarf xarajatlar)

S) boshka operatsion xarajatlar va zararlar.

3. Xujalik yurituvchi sub`ektdan umumxujalik faoliyatidan olingan foyda yoki zararlarni xisoblab chikishda xisobga olinadigan xujalik yurituvchi sub`ektning moliyaviy faoliyati buyicha xarajatlar:

A) foizlar buyicha xarajatlar

V) xorijiy valyuta Bilan operatsuiya buyicha salbiy kurs tafovutlari

S) Ximmatli kogozlarga kuyilgan mablaglarni kayta baxolash

G) moliyaviy faoliyat buyicha xarajatlar.

4. Favkulotda zararlar u daromad olinadigan solik tulaguncha kadar foyda yoki zararlarni xisoblab chikishda xisobga olinadi.

I. Maxsulot ishlab chikarish tannarxini xosil kiluvchi xarajatlar ulardan iktisodiy mazmuniga kura kuyidagi elementlar Bilan guruxlanadi:

- 1.1 Ishlab chikarish moddiy xarajatlar (kaytariladigan chikimlar kiymati chikarib tashlangan xolda)
- 1.2 Ishlab chikarish xususiyatga ega bulgan mexnatga xak tulash xarajatlari.
- 1.3 Ishlab chikarishga tegishli bulgan ijtimoiy sugurtaga ajratmalar.
- 1.4 Asosiy fondlar va ishlab chikarish axamitiga ega bulgan nomoddiy aktivlar amortizatsisi
- 1.5 Ishlab chikarish axamitiga ega bulgan boshka xarajatlar.

II. Davr xarajatlariga kuyidagilar kiradi.

Sotish xarajatlari. Bu xarajatlarga kuyidagilar kiradi:

1. Tovarni temir yul, xavo, avtomobil, dengiz, daryo transportida va ot -ulovda tashish xarajatlari,

Ushbu moddaga tashish xarajatlari xamda transport vositalari bekor turib kolganligi uchun tulanagan jarimalar kiritiladi.

- 2) savdo va umumiy ovkatlanish korxonalari ishglari xarajatlari,

- 3) sanitarii kiyim – boshi, oshxona dasturxon va sochiklari, arzon baxo, tez eskiradigan buyumlar, oshxona idish – tovagi va anjomlari eskirishi,

- 4) Tovarlarni saklash, ularga ishlov berish va ularni sortlarga ajratish xarajatlari,

- 5) savdo reklamasi xarajatlari,

- 6) mexnatna muxofaza kilish va texnika xavfsizligi xarajatlari,

- 7) sotish bozorlarni urganish buyicha belgilangan normativlar doirasida va undan ortikcha xarajatlar (marketinga reklamaga sarflangan xarajatlar).

Ma`muriy xarajatlar. Bu xarajatlarga kuyidagilar kiradi:

- 1) Boshkaruv xodimlarga tegishli bulgan mexnatga xak tulash xarajatlari.

- 2) Boshkaruv xodimlarga tegishli bulgan ijtimoiy sugurtaga ajratmalar,

- 3) Xizmat engil avtotransportigava xizmat mikro avtovusni saklash, yollash va ijaraga olish xarajatlari,

- 4) Ijara xizmatlar kursatilganligi uchun aloka uzellariga xak tulash (ATS, uyali, yuldosh, neyjing aloka),
- 5) YUkori tashkilotlar va yuridik shaxslar birlashmalari, vazirliklar, uyushmalari, kontsertlar va boshka xarajatlarga ajratmalar,
- 6) Bevosita ishlab chikarish jarayoniga tegishli bulmagan, tabiatni muxofaza kilish axamitiga ega bulgan jamgarmalarni saklash va ulardan foydalanishi Bilan boglik joriy xarajatlari, Shu jumladan yul kuyiladigannormallar doirasida va ulardan ortikcha ifloslantiruvchi moddalarning atrof – muxitga chikarilganligi (tashlanganligi) uchun tulovlar.

Boshka operatsii xarajatlari. Bu xarajatlarga kuyidagilar kiradi:

- 1) kadrlar tayyorlashi va ularni kayta tayyorlash xarajatlari, YAngi tashkil etilayotgan xujalik yurituvchi sub`ektda ishlash uchun normallar doirasida va kayta tayyorlash bundan mustasno,
- 2) auditorlik xizmatlari Shu jumladan xujalik yurituvchi sub`ektlarning katnashchilaridan (mulkdorlardan) birining tajabusi buyicha utkaziladigan auditorlik xizmatlariga xak tulash,
- 3) salomatlik muxofaza kilish va xodimlarning ishlab chikarish jarayonida bevosita katnaShuvchi Bilan boglik bulmagan dam olishlarni tashkil etish tadbirlari,
- 4) xujalik yurituvchi sub`ektlar tomonidan maxsulot ishlab chikarish Bilan borglik bulmagan ishlar (xizmavtlar)ni (shaxar va shaxarchalarni obodonlashtirish ishlari, kishlok xujaligiga yordam berish va boshka xil ishlarni) bajarish xarajatlari,
- 5) bir Tula tulanadigan mukofotlar va takdirlashlar. Shu jumladan xujalik yurituvchi sub`ektlarninguzining karoriga kura kup yillik xizmati uchun xak tulash (naturadagi tulovlar xam Shu jumlagi kiradi), Shuningdkek, ular buyicha ijtimoiy jamgarmalarga utkazilgan summalar,
- 6) xodimlarga tulanadigan moddiy yordam,
- 7) bank va depozitariy xizmatlariga tulovlar,
- 8) Byujetga majburiy tulovlar, soliklar, yigimlar, amaldagi konunchilikka muvofik tulanadigan va xujalik yurituvchi sub`ekt xarajatlarga kushiladigan maxsus byujetdan tashkari jamgarmalarga ajratmalar,

9) zararlar, jarimalar, pensilar.

III. Moliyaviy faoliyat buyicha xarajatlar. Bu xarajatlarga quyidagilar kiradi:

- 1) Uzbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan xisob stavkalari doirasidava ulardan yukori doirada kiska muddati xamda uzok muddatikreditlar buyicha, Shu jumladan tulov muddati utgan va uzaytirilgan ssudalar buyicha tulovlar,
- 2) Mol – mulkni uzok muddatli ijaraga olish (lizing) buyicha foizlarni tulash xarajatlari,
- 3) CHet el valyutasi Bilan operatsilar buyicha salbiy kurs tafovutlari va zararlar,
- 4) Sarflangan (kimmatli kogozlarga Shu`ba korxonalariga va xokazolar) mablaglarni kayta baxolashdan kurilgan zararlar,
- 5) Uz kimmatli kogozlarni chikarish va tarkatish Bilan boglik xarajatlar,
- 6) Moliyaviy faolit buyicha boshka ajratmalar.

IV. Favkulotda zararlar

Favkulotda zararlar bu – xujalik yurituvchi sub`ektlarning odatdagi faoliyatidan chetga chikuvchi xodisalar yoki operatsiyalar natijasida vujudga keladigan va ruy berishi kutilmagan odatdan tashkari xarajatlar moddalaridir.

Bunga favkulotda moddalar va davr xarajatlari tarkibida aks ettirishi kerak bulgan utgan davr moddalari kirmaydi.

U yoki bu moddaning favkulotda zararlar moddasi sifatidaaks ettirishi uchun u quyidagi mezonlarga javob berishi kerak:

- korxonaning odatdagi xujalik faoliyatiga xos emasligi,
- bir necha yil mobaynida takrorlanmaslik kerak,
- boshkaruv xodim tomonidan kabul kilinadigan karorlarga boglik emaslik.

Tegishli moddalarni favkulotda xarajatlarga kiritish yoki kiritmaslik tugrisida karorlar kabul kilishda ishlar amalga oshiriladigan sharoitlarni xam xisobga olish lozim.

I. 3. Ishlab chikarish xarajatlarning kamaytirishning asosiy yullari.

Xarajatlarni doimiy ravishda pasaytirib berish korxona foydasining oshirishning asosiy vositasi bulib xizmat kiladi. Zero,maxsulot baxosi tarkibining asosiy elementlari bu xarajatlar kanchalik kiskarib borsa, Shunga mos foyda mikdori olib boriladi.

Ishlab chikarish xarajatlarini kamaytirishning asosiy yunalishlaridan biri bu Fan – texnika tarakiyotining yutuklaridan okilona foydalanishga erishishdir.

Fan – texnika tarakiyotining XX asr ikkinchi yarmidagi uziga xos jixati printsipial YAngi texnologik ishlab chikarish usuliga utilishi Bilan xarakterlanadi. Uning mavjud texnologik ishlab chikarish usullaridan ustunligi fakat nisbatan yukori iktisodiy samaradorligiga emas,balki sifat nuktai nazaridan YAngi moddiy ne`matldar va xizmatlarni ishlab chikarish imkoniyatlaridir.

Xarajatlarning pasaytirishning asasiy yunalishlaridan biri bu ishlab chikarish va mexnatning tashkil etishning takomillashtirishdir. Ushbu yunalish ishlab chikarishda yukotishlarni kamaytirish yuli Bilan xarajatlari pasaytirish, bu esa uz navbatda jonli mexnatni iktisod kilishga, ya`ni ishlab chikarish unumdorligining oshirishga olib keladi.

Shu urinda maxsulot tannarxini kamaytirishning asosiy omillari tugrisida gapirib utishimiz joizdir. Maxsulot tannarxini kamaytirish xama vakt, xama korxonalar uchun asosiy muammo bulgan. Ishlab chikarilgan maxsulotni sotish masalasini korxonalarning uzi xal kilishi kerak bulgan bozor iktisodiyoti sharoitida esa tannarxni kamaytirish yanada kata axamit kasb etadi Maxsulot tannarxining kamayishi korxona daromadi (foydasini)ni oshiradi.Bu esa korxona faoliyatining asosiy natijaviy kursatkichi xisoblanadi. Foydaning oshishi korxonaning tarmok istikboli garovidir. Tannarxning arzonlaShuvi maxsulot baxosini arzonlashtirishi uchun asos bulib xisoblanadi. Baxoning arzonlaShuvi esa ijtimoiy xarakter kasb etadi. CHunki maxsulotning arzonrok sotilishi iste`molchilarning arzonrok sotilishi iste`molchilarning xarid kobiliyati oshishining muxim omilidir.

Maxsulot tannarxini kamaytirishning asosiy yullari quyidagilardan iborat boshkaruv usullarini ishlab chikarish va mehnatni ilmiy tashkil qilishni, xujalik xisobini takomillashtirish, ishlab chikarish quvvatlari va ishlab chikarish fondlardan foydalanishni yaxshilash, moddiy resurslardan tejab – tergab foydalanish, ishlab chikarishni boshkarish va unga xizmat kursatish xarajatlarini kamaytirish, xujasizlikka qarshi kurashish kabilar. Maxsulot tannarxini kamaytirish mablag tejami, sifatli maxsulot ishlab chikarishga asos buladi. Xarajatlar strukturasini ishlab chikarishning ilmiy texnik kurollanish darajasini, texnologiyasini, mehnatni tashkil qilishni sistematik taxlil kilib asosiy manba va omillar aniklanadi.

Tannarx pasayishi manbalari maxsulot ishlab chikarishda xarajatlarni kaerda kamaytirishni kursatadi. Omillar esa tannarxni manbalarini ta`minlovchi shart – sharoitlarni aniklaydi.

Maxsulot tannarxini kamaytirishni mablag tejami, sifatli maxsulot ishlab chikarishga asos buladi. Xarajatlar strukturasini, ishlab chikarishning ilmiy texnik kurollanish darajasini, texnologiyasini, mehnatni tashkil qilishni sistematik taxlil kilib, asosiy manba va omillar aniklanadi. Tannarx pasayishi manbalari maxsulot ishlab chikarishda xarajatlarni kaerda kamaytirishini kursatadi. Omillar esa tannarxini kamaytirishi manbalarini ta`minlovchi shart – sharoitlarni aniklaydi. Mtannarxini kamaytirishini umumiy xisoblash uchun maxsulot tannarxiga ta`sir etuvchi quyidagi omillarni aniklash lozim:

A) material resurslardan foydalanishni xshilash (xom Ashe, yokilgi, materiallar, energi). Ozik – ovkat korxonalarida bu tannarx kamaytirishining asosiy manbasi xisoblanadi, bunga texnologik jarayon xam boskichlarida yukotuvlarni bartaraf etish, brakni kamaytirish, tejamli maxsulot solinadigan idishlarning ishlatilishi natijasida erishiladi. Progressiv texnologik sxemalar asosida xom Ashe resurslarning arzonrok turdagi almaShuvchilar bilan almashinishi xam tannarxning kamayishiga olib keladi.

V) Maxsulot mehnat sigimini pasaytirish. Mexnat sigimi kamaygan operatsilar mehnat unumdorligining usishiga olib keladi, bu

Esa maxsulot tannarxida ish xaki mikdorining kamayishiga olib keladi. Agar mexnat unumdorligining usish tempi urtacha ish xakkidan yukori bulsa, bu manbalarni kullash lozim.

S) boshkarish ishlab chikarishni xizmati uchun xarakatlarni kiskartirish. Bu xarajatlar uz ichiga boshkaruv organlari ish xaki fondini, boshkaruv sarf – xarajatlarni (pochta, telegraf, komadirovka,amaltizatsion ajratma) oladi.

Boshkarish takomillashtirish,boshkaruv aparatini kiskartirish natijasida bu xarajatlarni kamaytirish mumkin. G) ishlab chikarishga daxlsiz xarajatlarni iktisod kilish. Ishlab chikarishga daxlsiz xarajatlarni iktisod kilish natijasida tannarxning kamayishi kuyidagi xollarda yuz beradi. Maxsulotni sotishga ketgan xarajatlarning kamayish travnsport vositalardan okilona foydalanish,maxsulotlarni tashishda tariflarning pasayishi, transport vositalarning tuxtovini kamayishi noishlab chikaruvchi xarajatlarni bartaraf kilish (joriya, penya).

YUkorida aytib utilgan tannarx kamayishining manbalari kuyidagi texnik – iktisodiy omillar ta`sirida tashkil topadi.

- 1) ishlab chikarishning texnik darajasini kutarish,
- 2) ishlab chikarish va mexnatni tashkil kilishni yaxshilash,
- 3) Maxsulot xajmi va strukturasini uzgartirish,
- 4) Tarmokli va boshka omillar.

Bu omillarning xar biri aloxida guruxlardan tuzilgan. Demak, birinchi gurux omillarga kuyidagilar kiradi.ishlab chikarish jarayoni mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish,boshkaruvning avtomatik sistemasini va ilgor texnologiyasini tarbik etish,ishlab chikarish texnologiyasini takomillashtirish va kullaniladigan texnikani ishlatishini yaxshilash modernizatsiyalash, maxsulot sifatini oshirish, xom Ashe, materiallar, energiya, yokilgi almaShuvini va YAngi turlarni tabbik kilish, xom Ashe, materiallar, yokilgi energiya ishlab chikarish chikindilardan foydalanishni yaxshilash va boshkalar.

Ishlab chikarishni boshkarishni takomillashtirish,ishlab chikarishni tashkil kilishni xshilash,material texnik ta`minotni yaxshilash, brak natijasida kuyilgan

yukotishlarni kiskartirish, ishlab chikarishni tashkil kilishni takomillashtirish Bilan boglik omillar kiradi.

Uchinchi gurux omillariga maxsulot ishlab chikarish xajmini ta`minlovchi shartli – doimiy xarajatlarni nisbiy kiskartirish, asosiy ishlab chikarish fondlaridan foydalanishni yaxshilash va Shu Bilan boglik bulgan amartizatsion ajratmalarni nisbiy kamaytirish, ishlab chikaradigan maxsulot strukturasini uzgartirish omillari kiradi.

Turntinchi gurux omillariga YAngi tsexlarni va dastgoxlarni kiritish, ishlab chikarishni ijtimoiy tashkil kilishning shakllarini takomillashtirish.

Maxsulot tannarxining kamayishiga xar bir omilning ta`sirini aniklash uchun material resurslarini, ish xaki fondining inobatga olgan. Ishlab chikarish xarajatlar kamayishining manbalari va omillarini uurganish, uni taxlil kilish korxona xujalik faoliti uchun juda muximdir va u kata axamitga ega.

Koxonada bu omillar asosida ishlab chikarish xarajatlarini kamaytirishini xisoblash maksimal iktisodiy samaradorlikga ega bulishni kursatadi.

II bob. «Galaosiyo – non» MCHJ tarixi va xo`jalik faoliyati taxlili.

2.1. «Galaosiyo – non» xissadorlik jamiyatining tarixi va asosiy texnik iktisodiy kursatkichlarining taxlili.

«Galaosiyo – non» xissadorlik jamiyati foydalanishga topshirilganda, bu zavodda sutkasiga 16-18 tonna non yopish kuvvatiga ega bulgan 4 ta issiklik pechlari urnatildi. Tashkilot Evropa assotimentlariga uxshash maxsulotlar ishlab chikarila boshlandi. Ular bugdjoy non formali va podovoy, bulochka maxsulotlari, pryaniklar va boshka maxsulotlar ishlab chikarishdi. Milliy nonlardan – CHurek, kulchalar (lepyoshkalar) zavod xovlisida urnatilgan milliy tandirlarda yopilar edi. Xamir korish va boshka xammasi kulda bajarilar edi. II jaxon urushidan sunggi davrda asosiy bajariladigan ishlar mexanizatsiyalashtirildi.

Non zavodini rekonstruktsiya kilishgandan keyin, issiklik pechlar 5 ta konveyerli pechlarga almashtirildi. Bu pechlar FTL-2 bulib, 20 ta lyulkadan iborat edi. Bundan tashkari xamir koruvchi XTM mashinalari (60 l xajmli unni elaklash va etkazish imkonini berardi) almashtirildi, tarkatuvchi va tayerlovchi mneklar va un ulchagich (dozator) MD-200 urnatildi.

Keyinchalik xamir koruvchi XTMLar «Standart» rusumli xamir koruvchi mashinalarga almashtirildi (330 l xajmli). 1960 yilda FTL-2 molkalar soni 20 tadan 30 taga kupaytirildi, «rasstochno-pechnoy agregatlar» formali non sortlari uchun urnatildi. Tayyor nonlarni non saklanadigan joyga etkazuvchi transportyorlar liniyasi tarmoklandi. Kulcha (lepyoshka) tsexi ishga tushdi. Ushbu tsexning uzida uzbek kulchalarini ishlab chikarish avtomatlashtirildi. Sutkasiga 12 tonna kulcha ishlab chikarish kuvvatiga ega bulgan pechlar urnatildi. Xamir korish, uni etkazish, zuvalash «SK-4» lyulka konveyerli shkaf R-1-57 mexanizatsion mashinalar erdamida bajarildi. Kulcha (lepyoshka) tsexida teshik kulcha (baranki) va bulochka ishlab chikarila boshlandi, bu ishlarning kupchiligi kulda bajarilar edi.

«Galaosiyo – non» MCHJning asosiy texnik iktisodiy kursatkichlari.

Kursatkichlar nomi	Ulchov birligi	2007 yil	2008 yil	2009 yi	2009 yil 2007 ga nis.%	2009 yil 2008ga nis.%
Tovar maxsulot:						
A) Solishtirma baxolarda	ming.sum	115245,6	132526,7	152300,0	132,2	114,9
B)Xarakatdagi baxolarda	ming.sum	112562	131256	145563	129,3	110,9
Natural ifodada maxsulot xajmi						
Jami.- Shu jumladan		367	422	485	132,2	114,9
A) non va non maxsulotlari	tonna	367	422	485	132,2	114,9
	tonna					
	tonna					
SICHX urtacha ruxatdagi soni	kishi	14	15	17	121,4	113,3
IShu jumladan ishchilar		11	12	14	127,3	116,7
Maxsulot sotishdan sof tuShum	ming.sum	110253	129653	142365	129,1	109,8
Ish xaki fondi	ming sum	10541	12634,5	16257,1	154,2	128,7
Mexnat unimdorligi	ming sum	8231,8	8835,1	8958,8	108,8	101,4
Urtacha ish xaki	ming sum	752,9	842,3	956,3	127,0	113,5
I/CH va sotish xarajatlari	mln.sum	97028,44	117211,61	134354,65	138,5	114,6
1 sumlik TM xarajatlari.	tiyin	86,20	89,30	92,30	107,1	103,4
Balans foyda	ming sum	16931	23 210	18 562	109,6	80,0
Fond samarasi	sum	2,1	1,9	2,0	97,1	104,8
Sof foyda	ming sum	3899	6210	12360	317,0	199,0
Asosiy fondlarning	ming.sum	54235	68236	72231	133,2	105,9

urtacha kiym.						
Aylanma aktivlar	ming.sum	14452	19253	21563	149,2	112,0
Jami mulk	ming.sum	68687	87489	93794	136,6	107,2
Kapital rentabelligi	%	24,65	26,53	19,79	-4,9	-6,7
Aylanma aktivlarning aylanishi	marta	7,63	6,73	6,60	-1,0	-0,1

Jadvaldan kurinib turibdiki, korxonada tovar maxsulot xarakatdagi baxolarda yildan yilga upayib bormokda. YA`ni, Tovar maxsulot xaraktdagi baxolarda 2009 yili 2007 yilga nisbatan 33001 ming sumga eki 29,3% ga , 2008 yilga nisbatan esa 14307 ming sumga eki 10,9 %ga kupaydi. Tovar maxsulot solishtirma baxolarda 2009 yili 2007 yilga nisbatan 3705,4 ming sumga yoki 32,4 % 2008 yilga nisbatan esa 14,9 % kupaydi. Buning asosiy sababi korxonada maxsulot ishlab chikarish xajmi natural ifodada yildan yilga kupayib. Jadvaldan kurinib turibdiki, korxonada non va non maxsulotlarini ishlab chikarish 2009 yili 2007 yilga nisbatan 118 tonnaga, 2008 yilga nisbatan esa 63 tonnaga kupaydi. Natural ifodada maxsulot ishlab chikarish xajmining kupayishi korxonada ishlovchilarning sonining kkupayishiga sabab buldi. Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada ishlovchilar soni 2009 yili 2007nisbatan 3 kishiga 2008 yilga nisbatan esa 2 kishiga kupaydi, Ishlovchilar soni kupaygan bulsada, mexnat unimdorligiga salbiy ta`sir kursatmadi. Jadvaldan kurinib turibdiki mexnat unimdorligi 2007 yilga nisbatan 8,8% ga eki 72,7 ming sumga va 2008 yilga nisbatan esa1,4 %ga eki 12,4 ming sumga kupaydi Ma`lumki korxonaning asosiy samaradorlik kursatkichlardan biri 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlaridir, Jadvaldan kurinib turibdiki . korxonada ushbu xarajatlar yildan yilga kupayib bormokda. YA`ni 1 sumlik TM xarajatlari 2009 yili 2007 yilga nisbatan 6,1 va 2008 yilga nisbatan esa 3 tiyinga kupaydi. Ma`lumki, korxonaning asosiy moliyaviy kursatkichlariga foyda kiradi, Balans foyda 2009 yili 2007 yilga nisbatan 9,6,% ga eki 1631 ming sumga kupaygan bulsada ammo 2008 yilga nisbatan esa 20 %ga eki 4648 ming sumga kamayganligini kurishimiz mumkin. Korxonada 2009 yilda12360 ming sumlik sof foyda olindi va bu 2007 yilga nisbatan 8461 ming sumga kupdir..

Taxlil kilaetgan yillarda korxona mulkidan samarali foydalanilmadi Jadvaldan kurinib turibdiki kapital rentabelligi 2009 yilda 2007 yilga nisbatan 4,9 va 2008 yilga

nisbatan 6,7 punktga kamaydi . Umuman kilib olganda taxlil kilaetgan yillarda Romiton "SHirmoy-non" MCHJning moliyaviy xolati oldingi yillarga nisbatan ijobiy tomonga uzgargan.

2.2. Maxsulot ishlab chikarish va va sotish xajmining taxlili.

Jamiyat ehtiyojlarini yanada to'ldirish uchun zapas bo'lgan moddiy ne'matlarini ishlab chiqarish asosan sanoat korxonalarining zimmasiga tushadi. Sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarishning o'rtasida o'sishi milliy daromad hajmini oshiradi, ishlab chiqarish o'sishi darajalarining yuksalishi uchun qo'shimcha manbalarni yaratadi va mehnatkashlarining moddiy farovonlik darajasini yanada oshiradi. Mahsulot ishlab chiqarish va sotishda tahlilning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- mahsulotni ishlab chiqarish va sotish bo'yicha belgilangan daraja topshirqlarining tizimligini tekshirish;
- korxona mahsulot ishlab chiqarish darajasining bajarilishi va oshirishining hajmi , tizimi, nomenklaturasi, assortimenti, sifati bo'yicha va bitta tekisda ishlab chiqarishga baho berish;
- o'tgan yilga nisbatan oshirishlarini va uning sabablarini aniqlash; - tizimni shartnoma majburiyati asosida mahsulotni etkazib berish bo'yicha darajaning bajarilishiga baho berish;
- mahsulotni ishlab chiqarish va uni sotishni amalga oshirish bo'yicha darajalarini aniqlash va uning tizimi hamda sifatini yaxshilash kabilab.

Tovar mahsulot taxlili

Kursatkichlar	Utgan y	Xisobot y		Rejaga nisbatan usishi %	Utgan y.ga nisbatan usishi %
		reja	amal		
Tovar mahsulot solishtirma baxoda (ming sum)	132526,7	164200,5	152300	92,75	114,92
Tovar mahsulot :					

-rejada kabul kilingan baxolarda	X	141840,4	130445,9	91,97	X
-xarakatdagi baxolarda	X	X	145563	X	X

Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada tovar maxsulot solishtirma baxolarda rejaga nisbatan 7,25 % ga yoki 1190,5 ming sumga kamaydi Utgan yilga nisbatan esa 14,09 % ga 1978,33 ming sumga kupaydi. Tovlar maxsulot rejada kabul kilingan baxolarda rejaga nisbatan 8,03 %ga ekan 15117,1 ming sumga kamaydi.

Taxlil kilaetgan yillarda korxonada ishlab chikariletgan bir kator maxsulotlarning ulgurja baxosi kupaydi. Buning natijasida korxona kushimcha 15117 ming sumga kushimcha tovar maxsulot oldi) (145563-130445,9)

“Galaosiyo- non” MCHJda maxsulot ishlab chikarish xajmining kupayishiga bir kator omillar ta`sir kildi. Ularga kuyidagilar kiradi\_ korxonada ishlab chikarilyotgan non maxsulotlariga bulgan is`temolchilar talabining kupayishi asosiy sabablardan biri xisoblanadi

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mahsulot assortimenti bo`yicha rejaning bajarilishi muhim ahamiyatga ega. Chunki biznes rejada ko`rsatilgan assortiment iste`molchilarning talablari va buyurmalaridan kelib chiqqan holda tuziladi. Assortiment bo`yicha rejaning bajarilmasligi ishlab chiqarilgan mahsulotning o`z haridorini topmasligiga olib keladi, ya`ni sotilmasdan koladi.

Mahsulot assortimenti bo`yicha o`zgapishlap korxonada ish vaqti va dasgoxlapdan to`liq foydalanmaslikka, korxonaning bip mapomda ishlamasligiga, xapajatlapning oshishiga va tovar mahsulotiga ta`sip ko`psatishi mumkin. Mahsulot assortimenti bo`yicha o`zgarishni tahlil qilishda mahsulot tuplari bo`yicha eng kam bajarilishi hisobga olinadi

Maxsulot assortimentining taxlili

Maxsulot turlari	tovar maxsulot xajmi			Assortiment
	reja	amal	usish darajasi	buyicha reja baj xis.uchun
A) "SHaklli" non	113755,4	104339,9	91,72	104339,9
B) Obi non	12540	13856	110,49	12540
V) Patiri	15545	12250	78,80	12250
Jami	141840,4	130445,9	91,97	129129,9

Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada tovar maxsulot buyicha rejaning bajarilishi 91,97% ni tashkil kildi. Ikki maxsulot turlari buyicha reja bajarilmadi. YA'ni, "SHaklli-non" buyicha rejaning bajarilishi 91,72. Patir buyicha rejanig bajarilishi 78,8 tashkil etdi. Obi non maxsuloti buyicha xam rejaning bajarilishi 110,49 % ni tashkil kildi

Ushbu taxlilda assortiment buyicha rejaning bajarilishini xisoblash lozim
Korxonada assortiment buyicha rejaning bajarilishi $91,04 = 129129 \times 100 / 141840$

Sotish hajmining o'sish sur'atlapiga ko'pgina ko'psatkichlap ta'sip ko'psatadi. Bulapga mahsulot sifati, uni bip mapomda ishlab chiqapish va o'z vaqtida iste'molchilapga jo'natish, sotilmagan mahsulotlapning yil boshidagi va yil oxipidagi bo'lgan qoldiri kabi omillap kipadi. Ishlab chiqapilgan va sotilgan mahsulotlapning bip-bipiga borliqligini tekshipish uchun tovar balansini tuzish kepak. Uni quyidagi fopmula bilan ifodalash mumkin:

$$T1 + M = R + T2$$

bu epda: T1-sotilmagan mahsulotlapning yil boshidagi qoldiri;

M-jopiy yilda ishlab chiqapilgan tovar mahsulotning hajmi;

R- jopiy yilda sotilgan mahsulotning mahsulot hajmi; T2- sotilmagan mahsulotning yil oxiridagi qoldiri.

Sotilgan mahsulot taxlili

Kursatgichlar	2008 yi	2009 yi	farki
Ombordagi tayyor mahsulotning yil boshidagi koldigi ming sum.	0	0	0
YUklab yuborilgan puli tulanmagan tovar mahsulotning yil boshidagi koldigi ming.sum.	61903	63506	+1603
Tovar mahsulot mln.sum	131256	145563	+14307
Ombordagi tayyor mahsulotning yil oxiridagi koldigi ming sum.	0	0	0
YUklab yuborilgan puli tulanmagan tovar mahsulotning yil oxiridagi koldigi ming.sum.	63506	66704	-3198
Sotilgan mahsulot ming.sum.	129653	142365	+12712

Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada sotilgan mahsulot utgan yilga nisbatan 12712 ming sumga yoki 9,8 % ga kupaydi Uning uzgarishiga tovar mahsulot, yuklab yuborilgani tayyor mahsulotning yil boshidagi va yil oxiridagi koldiklari ta'sir kildi. Tovar mahsulot 2009 ytsili 2008 yilga nisbatan 1,2 %ga kupaytirdi

YUklab yuborilgan ammo puli tulanmagan tayyor mahsulotlarning yil oxiridagi koldigi 2009 yili 2008 yi nisbatan 3198ming.sumga kupaydi bu esa uz navbatida sotilgan mahsulotni

~~-2,47 %ga kupaytirdi,~~

Shunday kilib umumiy ta'sirni xisoblaymiz $+11+1,2 - 2,47 = +9,80\%$

2.3. Maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlari taxlili

Mahsulot tannapxi deganda kopxonaning mahsulot tayeylash japaenida sapflangan xom ashe, matepiallap, ishlab chiqapish vositalapi, to`langan ish haqi, Shuningdek mahsulotni ishlab chiqapish va sotish bilan bo`liq bulgan xizmatlap uchun to`lov va xapajatlaping pul opkali ifodalanishi tuShuniladi. Mahsulot tannapxi umumlashtipuvchi ko`psatkich bo`lib, u kopxona xo`jalik faoliyatining hamma tomonlapini aks ettipadi va uning ish samapadopliginiko`psatadi.

. Mahsulot tannapxini apzonlashtipish jonli mehnat hamda buyumlashgan mehnatni tejashni aks ettipadi, foydaning optishini ta`minlaydi. Mahsulot tannapxini apzonlashtipishning asosiy yo`llapi quyidagilapdan ibopat:

-boshqapuv usullapini, ishlab chiqapish va mehnatni ilmiy tashkil qilishni, ishlab chiqapish fondlapidan foydalanishni yaxshilash, -moddiy pesupslapdan tejab foydalanish,

- ishlab chiqapishni tashkil etish va unga xizmat ko`psatish xapajatlaping kamaytipish kabilap.

Mahsulot tannapxini tahlil qilishning vazifalapi quyidagilapdan ibopat: mahsulot ishlab chiqapish va uni sotish bilan bo`liq bo`lgan haqiqiy xapajatlapingniing o`zgapishiga ta`sip etuvchi omillapni aniqlash, matepial va mehnat pesupslapidan to`rpi foydalanish ustidan nazopat olib bopish, mahsulot aypim tuplapining haqiqiy tannapxini peja tannapxi bilan solishtipish va fapqlapni belgilash, ulaping sabablapi va tannapxni apzonlashtipishning pezepvlapini aniqlash.

Mahsulot tannarxini tahlil qilish jami tovar mahsulotning to`la tannarxi bo`yicha rejaning bajarilishiga umumiy baho berishdan boshlanadrishdan boshlanad ikki turkumga bo`linadi: taqqoslanadigan va taqqoslanmaydigan mahsulot. Taqqoslanadigan mahsulot deganda Shu yil va undan oldingi yillarda seriyali va ommaviy tartibda ishlab chiqariladigan mahsulotning barcha turlari tushiniladi. Taqqoslanmaydigan mahsulot joriy yildan boshlab ishlab chiqarilgan mahsulotdir.

Maxsulot tannarxining taxlili.

	xakikatda ishlab chikarilgan jami tovar maxsulotning tula tannarxi			Xak.tannarxning utgagan. yilga nisbatan farxi		Xak. tannarxning reja .yilga nisbatan farxi	
	utgan yil tannarxi	reja tannaxi	Xakikiy tannarx	ming.sum	%	ming.sum	%
Jami TM	X	121452	134354,65	X	X	+12902,65	+10,6
Shu jumladan:							
takkoslanadigan	117211,61	121452	134354,65	+17143,041	+14,6	+12902,65	+10,6
takkoslanmaydigan	X			X	X		

Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada jami tovar maxsulotning xakikatdagi tula tannarxi rejaga nisbatan 12902,65 ming sumga kupaygan . SH u jumladan takkoslanadigan tovar maxsulotning xakikatdagi tula tannarxi reja tannarxiga nisbatan 12902,65 ming sumga kupaydi, Takkoslanmaydigan tovar maxsulotning korxonada mavjud emas.

Bip so`mlik tovar mahsulotga ketgan xapajat - ishlab chiqapish samapadoplighi ko`psatkichlapidan bipidip. Bu ko`psatkich foyda bilan to`la tannapx o`ptasidagi bo`rliqlikni yaqqol ko`psatadi. Bir so`mlik tovar mahsulot xarajatlari quyidagi formula bilan hisoblanadi.

$$\frac{\text{1 so`mlik tovar mahsulot xarajatlari}}{\text{TM}} = \frac{\text{TT}}{\text{TM}}$$

bu erda: TT- to`la tannarx,

TM- tovar mahsulot.

Bir sumlik tovar maxsulot xarajatlarning taxlili

Kursatkichlar	Utgan yil	Reja buyicha	Joriy yilda xakikatda		
			Reja tannar Reja baxo	Xak tannarx Xak. baxo	xak. Tann reja baxo
Jami tovar maxsulotning tula tannarxi mln sum	117211,61	124786	116510	134354,65	117662,2
Tovar maxsulot ul gurja baxoda msum	131256	141840,4	131340	145563	130445,9
Bir sumlik tovar maxsulot xarajatlari	89,30	87,98	88,71	92,30	90,20

Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlarini utgan yilga nisbatan 1,32 tiyinga kamaytirish rejalashtirilgan edi. Xakikatda esa 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlar utgan yilga nisbatan 3tiyinga kupaydi. Joriy yilda 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlari rejaga nisbatan 4,32 tiyinga kupaydi. Bu erda bir sumlik tovar maxsulot xarajatlarining kupayishiga quyidagi omillar ta`sir kildi.

1. MAxsulot assortimenti va tuzilishining uzgarishi:

$$88,71 - 87,98 = +0,73 \text{ tiyin}$$

Demak, Maxsulot assortimenti va tuzilishining uzgarishi natijasida 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlari rejaga nisbatan _0,73 tiyinga oshirdi

2.Ayrim maxsulotlar tannarxi darajasining uzgarishi

$$90,2 - 87,98 = 1,49 \text{ tiyin}$$

Demak, ayrim maxsulotlar tannarxi darajasining uzgarishi xisobiga xarajatlar 1,49 tiyinga kupaydi.

3. Tayyor maxsulot va xom-ashyo , materiallar baxolarining uzgarishining ta`siri:

$$92,3 - 90,2 = +2,1 \text{ tiyin}$$

Demak, ulgurja baxolarning uzgarishi 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlari _2,1_____ tiyinga kupaydi.

1 sumlik Tovar maxsulot xarajatlariga ta`sir qilgan omillar

omillar nomi	ta`siri
1. MAxsulot assortimenti va tuzilishining uzgarishi:	+0,73
2.Ayrim maxsulotlar tannarxi darajasining uzgarishi	+1,49
3. Tayyor maxsulot va xom-ashyo , materiallar baxolarining uzgarishining ta`siri:	+2,10
jami:	+4,32

Mahsulot ishlab chiqarish va sotish xarajatlari 4 guruh xarajatlardan tashkil topgan:

- Mahsulotni ishlab chiqarish tannarxi,
- Davr xarajatlari,
- Moliyaviy faoliyat bo'yicha xarajatlar,
- Favqulotda xarajatlar.

Mahsulot ishlab chiqarish tannarxi o'z navbatida quyidagi elementlardan tashkil topgan: moddiy xarajatlar, mehnatga haq to'lash xarajatlari, ijtimoiy sugurtaga ajratma, asosiy fondlar va nomoddiy aktivlarning amortizatsiyasi, boshqa xarajatlar.

Oziq-ovqat sanoati korxonalarida mahsulot tannarxining asosiy (80-90%) qismini moddiy xarajatlar tashkil qiladi. Shuning uchun ushbu xarajatlarni chuqur tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlari taxlili

Xarajatlar nomi	Utgan yil		Joriy yil		Farki	
	Ming sum	Sol vazn %	Ming sum	Sol vazn %	Ming sum	Sol vazn %
1,Tovar maxsulot Xar baxo!da M,s,	131256		145563		+14307	
2.Maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlari ming sum,	117211,61	100	134354,65	100	+17143,0	
2, Maxsulot ishlab chikarish tannarxi- jami:	114770,6	97,9	131688,6	98,02	+16918,0	+0,1
Shu jumladan moddiy xarajatlar	100412,0	87,5	115253,0	85,78	+14841	-1,7
Mexnatga xak tulash :xarajatlari	8844,2	7,5	11380,0	8,47	+2535,82	+0,9
ijtimoiy sugurtaga ajratma	2211,0	1,9	2845,0	2,12	+633,95	+0,2
Asosiy fond va moddiy aktivlar amortizatsiyasi	1204,0	1,0	1320,0	0,98	+116	0
Ishlab chikarish jaraeni bilan boglik boshka xarajatlar	2099,4	1,8	890,7	0,66	-1208,7	-1,1
2.2 Davr xarajatlari Jami	2185	1,86	2393	1,82	+208	-0,05
Shu jumladan: sotish xarajatlari	325	0,28	370	0,28	+45	
Ma`muriy xarajatlar	1860	1,59	2023	1,54	+163	-0,05
2.3.Moliyaviy faoliyat buyicha xarajatlar	256	0,22	273	0,20	+17	-0,02
2,4, Favkulotda zararlar						

Jadvaldan kurinib turibdiki, korxonada maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlari 2009 yili 2008 yilga nisbatan 17143 ming sumga kupaydi. Uning kupayishiga birinchi navbatda maxsulot ishlab chikarish xajmining kupayishi sababa buldi. Maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarning kupayishi moddiy xarajatlarning kupayishi xisobiga ruy berdi Moddiy xaoajatlar 2009 yili 2008 yilga nisbatan 14841 ming sumga kupaydi, ammo ularning solishtirma vazni 1,7 % ga kamaydi Maxsu ishlab chikarish va sotish xarajatlariga kiruvchi boshka xarajatlar utgan yilga nisbatan kupaydi Taxlil kilaetgan yillarda birinchi navbatda davr xarajatlari xam sezilarli darajada kupaymadi, ya`ni ularning mikdori 208 ming sumga kupaygan bulsada ularning solishtirma vazni 0,05% ga kamaydi

Moliyaviy faoliyat buyicha xarajatlar xam utgan yilga nisbatan kupaygan bulsada ularning solishtirma vazni 0,02 %ga kamaydi

2.4.Korxonaning moliyaviy natijalari taxlili.

Moliyaviy tahlil xo`jalik faoliyatini umumiy tahlil qilishning bir qismi hisoblanadi. Xo`jalik faoliyatining umumiy tahlili esa uzluksiz o`zaro bo`liq bo`limlardan iborat: moliyaviy tahlil va ishlab chiqarish tahlili. Xo`jalik faoliyati umumiy tahlilining taxminiy sxemasi

Moliyaviy tahlilning asosiy mazmuni:

- foydaning mutloq ko`rsatkichlarining tahlili
- rentabellik nisbiy ko`rsatkichlari
- moliyaviy holat, bozoriy mustahkamlik, balans likvidligi, korxona to`lovga qobilligi tahlili
- qarzga olingan kapitaldan foydalanishning samaradorligi tahlili
- korxona moliyaviy holatining iqtisodiy diagnostikasi va emitentlarni reyting bahosi

balans foyda taxlili

№	Kursatkichlar nomi	2008 yil	2009 yil	farki	usish darajasi %	Balans foydaga tas`siri %
1	Balans foyda	23 210	18 562	-4648	80,0	-20,03
2	Maxsulot sotishdan olingan foyda	28452	19562	-8890	68,8	-38,30
3	Boshka xizmatlardan olingan foyda	850	1455	605	171,2	+2,61
4	Moliyaviy faoliyat buyicha foyda (zarar)	-256	-2 455	-2199	959,0	-9,47

Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada balans foyda utgan yilga nisbatan 4648 ming sumga eki 20 % ga kamaydi Uning kamayishiga maxsulot sotishdan olingan foyda

salby ta'sir kursatdi. YA'ni uning kamayishi xisobiga , balans foyda 8890 ming sumga kupaydi. Ammo, korxonada moliyaviy faoliyat buyicha xarajatlarni kupaydi va bu balans foydani 2199 ming sumga yoki 9,47 % na kamaytirdi Korxonada boshqa xizmatlardan olinadigan foyda utgan yilga nisbatan 605 ming sumga kupaydi va bu balans foydani 2,61 % ga kupaytirdi.

Umumiy va xisoblangan rentabellik taxlili.

№	Kursatkichlar nomi	2008 yil	2009 yil	farki
1.	Balans foyda ming sum	23210	18562	-4648
2	AICHF ning urtacha yillik kiymati	68236	72231	+3995
3	NAM ning urtacha yillik kiymati	13477,1	19191,07	+5713,97
	Jami: AICHF va NAM	81713,1	91422,07	+9708,97
4	Umumiy rentabellik %	28,40	20,30	-8,10
5	Sof foyda	6210	12360	+6150,0
6	Xisoblangan rentabellik %	7,6	13,5	+5,9

Jadvaldan kurinib turibdiki korxonada umumiy rentabellik 2008 yilga nisbatan 0,44 punktga kamaydi. Xisoblangan rentabellik esa 2008 yilga nisbatan esa 0,12 % ga kamaydi Ushbu taxlilda umumiy rentabellikning uzgarishiga ta'sir qilgan omillarni xisoblash lozim Umumiy rentabellikning uzgarishiga uchta omil ta'sir qiladi_

1. Umumiy rentabellikning uzgarishiga balans foyda uzgarishining ta'siri:

$$18562 \times 100 / 81713,11 = 22,72 \%$$

$$20,72 - 28,04 = -5,69 \%$$

demak. Balans foydani kamayishi xisobiga umumiy rentabellik 5,69% ga kamaydi.

2. Umumiy rentabellikning uzgarishiga asosiy ishlab chikarish fondlarining uzgarishining ta'siri

$$18562 \times 100 / (7223 + 13477) = 21,66\%$$

$$21,66 - 22,72 = -1,06\%$$

Demak, asosiy fondlarning kupayishi xisobiga umumiy rentabellik 1,06 % ga kamaydi
3, Umumiy rentabellikning uzgarishiga normalashgan aylanma mablaglar
uzgarig)shining ta`siri

$$18562 \times 100 / 91422,07 = 20,3 \%$$

$$20,3 - 21,66 = -1,35 \%$$

Demak, normalashtirilgan aylanma mablaglar kamayishi xisobiga umumiy rentabellik
1,35 % ga kamaydi.

$$\text{Umumiy ta`sirni xisoblaymiz } -1,06 - 1,35 = -2,41 \%$$

2.5. “Galaosiyo -non» MCHJda ishlab chikarish xarajatlarini
kamaytirishning asosiy yullari

Foydani oshirishning asosiy yullariga quyidagilar kiradi: maxsulot baxosini
oshirish, maxsulot ishlab chikarish xajmini kupaytirish, maxsulot tannarxini
kamaytirish, maxsulot ishlab chikarish tizimini uzgartirish.

Nonn maxsulotlariga baxo davlat tomonidan urnatiladi va nazorat kilinadi.
Shuning uchun Galaosiyo -non» MCHJda foyda kupaytirishning asosiy yullari
maxsulot tannarxini kamaytirish, ishlab chikarish tuzilishini takomillashtirish va
maxsulot ishlab chikarish xajmini kupaytirish.

Maxsulot tannarxining asosiy kismini moddiy xarajatlar tashkil kiladi. Demak
maxsulot tannarxini kamaytirish uchun birinchi navbatda moddiy resurslardan samarali
foydalanish zarur. Un maxsulotlari ishlab chikaruvchi korxonalarda asosiy xom-ashyo –
un Maxsulot tannarxini kamaytirish uchun birinchi navbatda unni saklash, tashish va
uni kayta ishlashdagi yukotishlarni bartaraf kilish lozim

. Maxsulot tannarxini kamaytirishning asosiy yullaridan biri-maxsulot ishlab
chikarish xajmini kupaytirishdir. Bozor iktisodiyoti sharoitida maxsulot ishlab
chikarish xajmi talabga boglik. Talab esa uz navbatida maxsulot sifatini oshirishni
talab kiladi.

Korxonada ishlab chikarilayotgan un maxsulotlarining sifati, boshka xususiy korxonalarda va boshka respublikalardan olib kelinayotgan nonn maxsulotlari sifatiga nisbatan past. Bozorlarda korxonaning nonut maxsulotlariga nisbatan boshka tadbirkorlarning maxsulotlarning baxosi kariyib bir yarim marta marta kimmat balsada, axolii usha maxsulotlarini sotib olmokda. Demak, korxona oldida turgan asosiy vazifalardan biri bu - maxsulot sifatini oshirishdir.

Xozirgi vaktida maxsulot sifatiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri – bu xom-ashyo sifatidir. Xozirgi vaktida fermer xujalik, jamoa xujaliklarda etishtirilayotgan bugdoyning sifati kupchiligi urtatilgan standartlarga javob bermaydi . YA`ni, kupchilik bugdoydagi kleykovina mikdori, oksil mikdori juda kam. Demak, Shuning uchun ishlab chikaril yotgan maxsulotlarning tarkibini boyitish lozim..

Xozirngi vakda korxonada kandolat maxsulotlarin ishlab chikarish yulga kuyilmokchi . Kandolat maxsulotlarining sifatini oshirish maxalliy xom ashyodan kengrok foydalangishnii yulga kuyish lozim. Masalan kandolat maxsulotlarni ishlab chikarishda uzimzl\da etishtiriladigan urik, gilos, shaftoli, klupnika va Shuka mevalarning sharbatidan foydalanish max sulot sivatini oshirishibilan bir katorda maxsulot tannarxini xam kamaytiradi.

Maxsulot sifatini oshirish va tannarxini kamaytirish, ishlab chikarishga yangi texnika va texnologiyalarni joriy kilishni talab kiladi. CHunki zamonoviy texnikalarda sifatli maxsulotlar ishlab chikarish Bilan bir katorda, birlik maxsulotga sarflanadigan elektro energii, yokilgi eskilarinikiga nisbatan kam. Bu esa uz navbatida elektro energiya va yokilga sarflanadigan xarajatlarni kamaytiradi.

Korxona xarajatlarining ma`lum kismini ish xaki tashkil kiladi. Shuning uchun korxonada mexnat unimdorligini oshirish maxsulot ishlab chikish va sotish xarajatlarini kamaytirishning asosiy yullaridan biri xisoblanadi.

Shunday kilib biz Galaosiyo -non» MCHJda maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarini kamaytirishbuyicha bir kator takliflar bildirdik ularga kuyidagilar kiradi.

- 1, Moddiy resurslar dan samarali foydalanish
2. Maxsulot sifatini oshirish va assortimentini kengaytirish.

3. Mexnat unimdorligini oshirish;
4. Maxsulot ishlab chikarish va sotish xajmini kupaytirish;
5. ishlab chikarishdagi yukotishlarni kamaytirish.

Ushbu takliflardan korxonani boshkarish faoliyatida foydalanish maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlariga kamayishiga ijobiy ta`sir kursatadi degan fikrdamiz.

III. Maxsus fanlarni ukitish metodikasi.

3.1. Maxsus fanlarni ukitish asoslari.

Maxsus fanlarni ukitish metodikasi - bu ukitish faoliyatini tashkil etishning u yoki bu usullaridan foydalanish koidalari tizimidir. Ukitish metodikasini urganishdan maksad ukitish jarayonini tashkil etish, boshkarish va nazorat qilish uchun kerakli kasbiy bilimlar, istidod va maxoratlarni egallashdir.

Maxsus fanlarni ukitish metodikasining aylanma vazifalariga quyidagilar kiradi:

1. fanni ukitishning maksadi va vazifalarini aniqlash.
2. Fanni ukitishning ketma-ketligini aniqlashdir,
3. Ukitilayotgan fanning mazmunini aniqlash.
4. Ukitishning shakli, metodlari va vositalarni aniqlash.
5. Ukuv materiallarni uzlashtirishni ta'minlash maksadida ukuvchilarning faoliyatini tashkil etish.

Maxsus fanlarni ukitish uchun quyidagi pfanlarni uzlashtirish lozim.

- yosh fiziologiyasi va gigienasi,
- psixologiya,
- maxsus fanlar,
- ishlab chikarish ukitishi,

Ukuv fanini ukitish metodikasi- bu berilgan ukuv fanini ukitishni, tarbiyaviy maksadlarga, ta'lim vazifalari va ukuvchilarning yoshining xususiyatlariga mos xolda tashkil etish shakllari, metodlari, mazmuni va vazifalari tugrısında Fan

Ma'lumki, uzbekiston respublikasida akademik litsey va kasb!xunar kollejlari asosida urta ma'lumot olish majburiy bulib, uzliksiz ta'lim tizimining aloxida boskichini tashkil kiladi.

Akademik litseylarda davlat ta'lim standarti asosida bilan bir katorda ukuvchilarning kizikishini a imkoniyatlarini xisobga olgan xolda ularning intensiv intellektual rivojlanishini, chukurlashtirilgan, differentsiyalashgan, kasbiy yunaltirilgan urta ma'lumot beradi. Akademik litseylarda ukuvchilar uzlari tanlagan yunalish

buyicha bilimlarini oshirish, anik oliy ukuv yurtida ukishni davom ettirish maksadida kasbiy bilimlarni shakllantirish imkoniyatlariga egajirlar.

Kasb-xunar kolejlari davlat ta`lim standarti asosida ukuvchilarga maxsus va uasbiy ma`lumot beradi. Kolledj va akademik litsey bitiruvchilvrigta`limning keyingi boskichlarida ukush xukukini eki kasbiy mexnat faoliyati bilan Shugullanishga xukuk beradigan davlat namunasidagi diplomlar beriladi

Maxsus fanlarni ukitish metodikasi mazmunini aniklovchi aylanma xujjatbulib kuyidagilar xizmat kiladi: malakaviy tafsifnoma, ukuv rejasi va ukuv dasturi,

Malakaviy tafsifnoma kuyidagilarni aniklaydi:

-tayyorlanayotgan ukuvchi kaysi razryadga va kaysi ishlab chikarish ishlariga muljallangan,

- ukish davrida ukuvchi kanday bilimlarga va kobilyatga . ega bulish kerakki, kelajakda u berilgan topshiriklarni va ishlarni uzi mustakil bajara olsun.

Ukuv rejasi- bu davlat xujjati bulib ukuv yurtidagi ukuv va tarbiyaviy jarayonning mazmuni, xajmi, turlari, ketma-ketligi, va muddatlarini kursatadi.

Fanlarning ukuv dasturlari- davlat xujjpati bulib fandagi nazariy va Amaliy mashgulotlarning mazmuni, majburiy xajmi, ketmaketligi va xar bir mavzu buyicha ajratilgan soatlarni aniklaydi. Ukuv ddasturlar namunaviy va ishchi turlariga bulinadi. Namunaviy ish dasturlari Uzbekiston respublikasi oliy va urta maxsus ta`li vazirligi tomonida tasdiklanadi, Namunaviy ish dasturlari asosida xar bir oliygoxda ishchi ukuv dasturlari tayyorlanadi va institut ukuv ishlari buyicha prorektor tomonidan tasdiklanadi.

3.2. FANNING UMUMIY MAKSADI VA NAZARIY MASHFULOTLARNI O`TKAZISH REJASI.

O`qitish texnologiyasining boshlanishi – bu o`quv fanining o`qitish maqsadlarini belgilashdir. Uning davomi bo`lib, mavzular bo`yicha o`quv maqsadlarini belgilashdadir. O`quv maqsadlarining toifalarga va ketma-ketlik darajalarga tasniflab, o`quv fani bo`yicha maqsadlarni aniq tuzish uchun pedagogik taksonomiyalardan foydalanish tavsiya etiladi.

Amaliyotda har bir nazariy va amaliy dars uchun o`rganish maqsadlari ishlab chiqiladi.

Bilish-bu dalillarva tamoyillarni eslab qolish va qayta xotirlashni bildiradi.

TuShunish- o`rganilgan materialning mohiyatini tuShunish qobiliyatining ko`rsatkichi bo`lib, xulosalar chiqariladi, mavjud vaziyat tahlil qilinadi.

Tahlil qilish- butunni elementlarga bo`la olish, bu elementlarning gradatsiyasi va munosabatlarini o`rnata olish, butunni tashkil qilish printsiplarini bilish.

Sintez- yangi tuzilmalarini hosil qilish maqsadida berilgan elementlardan bir butunni yaratish.

Baholash- qabul qilingan maqsadlarin hisobga olib, materiallar va metodlarni baholash

Fanning umumiy maqsadi. Tarmok iktisodi iktisodi faning maksadi yosh kadrlarning iktisodiy saviyasini oshirish tarmok iktisodiyotidagi bilimni kuchaytirish, boshkarish mexanizmining kelgusida takomillashishi va korxonaning ishlab chikarish – moliyaviy faoliyati samaradaorligini yuksaltirishga muxim shart - sharoitlar yaratib berish, xamda kelajakda milliy xujalik tuzilishi tobora usib borayotgan iktisodiy siljishlar natijasida sanoat korxonalarini xar tomonlama rivojlanishiga sharoit yaratib, ijtimoiy masalarni amalga oshiradi. Ozik - ovkat sanoati esa Shu korxonalarni tarkibiy kismini tashkil etib, xalk faravonligi yaxshilanishida uzining muxim rolini uynaydi.

O`QUV MASHFULOTNING NAMUNAVIY MODEL.

Mavzu : Maxsulot ishlab chikarish tannarxi.

Mavzu nomeri: 9

Ta`lim shakli – ma`ruza.

O`qish vaqti: 80 minut	30ta Ukuvchi
O`quv mashʼulotining shakli	Ma`ruza (guruhlarda savollarga javob, ma`ruza o`qish, tarqatma materiallar bilan ishlash va test topshiriqlarin bajarish)
Ma`ruza rejasi	1. Maxsulot tarxaning moyiyati, sinflanishi va tarkibi. 2. Maxsulot tannarxini kamaytirish yullari.
O`quv maqsadi	Maxsulot tannarxining iktisodiy moyiyati va tarkibini urganish, ularni kamaytirish yullarini urganish.
O`quv faoliyati	Maxsulot tannarxini kamaytirish tugrisidagi bilimlarga ega bulish.
Pedagogik masalalar: 1. Maxsulot tannarxining moyiyati va tarkibini korxona misolida tuShuntirish. 2. Maxsulot tannarxini xisoblash usullarini urgatish. 3. Maxsulot tannarxini kamaytirish yullarini urganish.	O`quv faoliyati natijalari (talaba faoliyati)</b> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Maxsulot tannarxining moyiyati va tarkibini o`rganadi. 2. Maxsulot kal`kulyatsiyasini xisoblash usullarini bilib oladi. 3. Maxsulot tannarxini kamaytirish usullarini bilib oladi.
Ta`lim metodlari	Akliy xujum
Ta`lim shakllari	Guruxlarda ishlash.

	Sababli dars koldirgan talabalar bilan individual ishlash.
Ta`lim vositalari	Darsliklar, ma`ruza matni, slaydlar, tarqatma materiallar, videoproektor, komp'yuter.
Ta`lim sharoitlari	Nazariy darsni utish uchun sinf xonasi 30 kishiga mo`ljallangan, stol va stullar etarli bo`lishi shart. Auditoriyada doska, elektr toki bo`lishi zarur. Auditoriya toza, yorug, yozda salqin, qishda issiq bo`lishi kerak. Aks holda mashfulotni ko`ngildagidek o`tkazib bo`lmaydi. Didaktik vositalarni qo`llash uchun barcha sharoitlar yaratilishi kerak,
Baholash	(UMKXT markazining 17 avgust 192-sonli buyrug'i asosida)

O`quv mashfulotining texnologik xaritasi

O`quv mashfulotini amalga oshirish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O`qituvchi	ukuvchi
Tayyorlov bosqichi	kasbiy yo`nalish o`quv rejasi, guruh jurnali, fan dasturi, kalendar` reja, baholash mezonlari, o`quv xonasi, texnik moslamalar, o`qitish va o`rganish vositalarini tayyorlash	O`tgan darsda uyda bajariladigan topshiriqlarga tayyorlanib, mavzu bo`yicha yangiliklar to`plab o`quv xonasiga kechikmasdan kelish

1- Bosqich O`quv mashgʻulotiga kirish (15 dakika)	1.Salomlashish, davomatni tekshirish, yangi mavzuning maqsadini, mashgʻulotni o`tkazish rejasini ma`lum qilish: «Aylanma ishlab chikarish fondlari», o`tilgan mavzuni oʻzaki savol-javoblar bilan takrorlash:</p> <p><b>1.2. Mavzu bo`yicha tayanch iboralar : 1.3. Baxolash mezonini ilova kilinadi	1.Ma`ruzani tinglaydilar, yozib oladilar, aniqlashtiradilar, savollar beradilar
2-bosqich Asosiy kism (60 dakika)	2.1 «Akliy xujum» metodi yordamida mavzu yuzasidan bilimlarni faollashtirish: -Muammoli savollar beradi: Siz amaliyotda bo`lgan korxonangizda aylanma fondlar tarkibini taxlil kildingizmi?</p> <p>2.2. Mavzu bo`yicha bilimlarni shakllantirish jarayonni tashkil etish; -muhokama uchun savollar berish:	2.1. savollarga javob beradilar 2.2. YOzib oladilar , muhokamada faol ishtirok etadilar Individual va guruhlarda ishlaydilar

	Mashfulot rejasi bo'yicha ma'ruza o'qiladi. Ma'ruza slaydlar orqali tuShuntiriladi. -talabalarning bilim . ko'nikma va malakalarini egallash bo'yicha ma'ruza oxirida test topshiriqlarini tarqatish -talabalarning o'rganish faoliyatini boshqarish, topshiriqni bajarish boshlanishini va tugallanishini e'lon qilish, -oraliq nazorat o'tkazish natijalarni tahlil qilish	Topshiriq natijalari bo'yicha taqdimot o'tkazadilar O'zaro baholashlarni o'tkazadilar
3 boskich (5) dakika	Utilan mavzu buyicha kolgan rejalarni uzlashtirib, masala echish uchun formulalarni yodlab kelish.	Tinglaydilar. Topshiriklarni yozib oladilar

O'quv mashfulotini “Aqliy hujum” usulini qo'llab o'tishning ishlab chiqish qoidalari:

- O'zaro baholash va tanqidga o'rin yo'q;
- Taklif etilayotgan royalar fantastik va faroyib bo'lsa ham ularni baholashdan saqlaning . hamaning fikr bildirishiga ruxsat etiladi;
- Tanqid qilmang , barcha bildiruvchi fikrlar teng qimmatli;
- So'zga chiqqan kishining gapini bo'lmang!
- E'tirozlardan saqlaning!

-Qancha ko`p fikr aytilsa, Shuncha yaxshi yangi va qimmatli fikr paydo bo`lishi ehtimoli ko`proq.

-Fikrlar takrorlansa, xafa bo`lmang va uyaltirmang!

-Tasavvur qilishga ruxsat bering!

NAZARIY BILIM VA AMALIY KO`NIKMALARNI BAHOLASH.

Baholash va uning ahamiyati. Fanni o`qitishda talabalar xulqini , bilimi va ko`nikmalarini baholash muhim ahamiyatga ega.

Baxolash «Akkdemik litseylar, kasb-xunar kollejlari ukuvchilarining bilim saviyasi, kunikma va malakalarining nazorat kilishning reyting tizimi tugrisidagi muvakkat nizom» asosida amalga oshiriladi. (UMKXT markazining 17 avgust 192-sonli buyrugi)

Ushbu nizomga asosan ukitish saviyasi va uzlashtirish darajasi davlat ta`lim standartlariga muvofikligini ta`minlash uchun kuyidagi nazorat tadbirlari utkazish nazarda tutiladi.

- Joriy nazorat (JN) –ogzaki churovlar, kollokviumlar, semenarlar, yozma ishlar laborotoriya ishlari, uy vazifalari, test vash u kabi surov shakllari orkali amalga oshiriladi,
- Oralik nazorat (ON) – fanning ma`lum bir kismi, buklimi yakunlangandan sung utkaziladi, oralik nazoratni utkazish tartibi va shakli ta`lim muassasining tegishli kafedralari tomonidan belgilanadi.
- YAkuniy nazorat (YAN)- semestr tamom bulgandan keyin amalga oshiriladi «5» ballik baxolash usulini kullaganda xar bir nazorat turi («5», «4», «3», «2» usulida butun sonlar yordamida baxolanadi.

Muayyan Fan buyicha ukuvchining semestr mobaynida tuplashi mumkin bulgan umumiy bali (Rsemestr) maksimum 5 balni tashkil kilib kuyidagicha xisoblanadi.

JN+ON+YAN

Rsemestr =-----

Agar Fan buyicha oralik nazorat utkazilmasa,

JN+YAN

Rsemestr =-----

2

Muayyan Fan yoki ukuv amaliyoti buyicha yillik umumiy ball sifatida semestrlarda tuplangan ballarining urtachasi olinadi.

R1-semestr+ R2-semestr

Ryillik =-----

2

Davlat imtixononi (attestatsiya)Lar, ixtisoslik malaka ishlari xam kurs loyixalari xam 5 ballik turi («5», «4», «3», «2») usulda baxolanadi.

3.2. Mavzu buyicha test savollari va masalalar.

1.Maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlari kuyidagi guruxlardan tashkil topgan.

Notugri variantni kursating.

A) Maxsulot ishlab chikarish tannarxi.

V) Davr xarajatlari.

S) Moddiy xarajatlar

D) Moliyaviy faoliyat buyicha xarajatlar.

2. Bir sumlik tovar maxsulot xarajatlari kuyidagi formula bilan aniklanadi.

A) $Z = TM / TT$.

V) $Z = TT / TM$

S) $Z = TT / MX$

D) $Z = MX / TM$

Bu erda: TM- tovar maxsulot. TT-tula tannarx, va MX- moddiy xarajatlar

3. Korxonada xisobot yilda tovar maxsulot 940 mln sumni tashkil kildi. Maxsulot ishlab chikarish va sotish bilan boglik barcha xarajatlar 680 mln sumni tashkil kildi. Korxonada 1 sumlik tovar masulot xarajatlari kancha sumni tashkil kilgan.

- A) 70,2 tiyin
- V) 76,37 tiyin
- S) 75,23 tiyin
- D) 72,34 tiyin

4. Maxsulot sotishdan olinadigan foydaga kuyidagi omillar ta'sir kiladi. Notugrisini kursating

- A) Maxsulot baxosi
- V) Bir birlik maxsulot tannarxi
- S) Ishlab chixarish xajmi
- D) Foyda soligi stavkasi,

5. Korxonada solik tulaguncha foyda 850 mln sumni tashkil kildi. Foyda soligi 20% ni tashkil kiladi. YUkori tashkilotlarga ajratmalar va boshka tulovlar solik tulaguncha foydaning 15 % ni tashkil kiladi. Korxonaning sof foydasini xisoblang.

- A) 568 mln sum.
- V) 560 mln sum
- S) 562,5 mln sum
- D) 550 mln sum

6. Korxona ishlab chikariyotgan 1 tonna maxsulotning tannarxi 84 ming sumni tashkil kilayapti. Ushbu maxsulotni sotishdan olinadigan foyda esa 15 ming sumni tashkil kilayapti. Ushbu maxsulotning rentabelligini xisoblang.

- A) 15,25 %.
- V) 16,12 %
- S) 17,85 %
- D) 18,2 %

7. _____ - inson kuchi sarflab erdan kovlab olish yoki ishlab chikarish yo`li bilan olinadi, inson mexnati ta`sirida o`zgartiriladi, yaratilayotgan maxsulotning moddiy asosi bo`lib xisoblanadi

A). Xom ashyo va materiallar.

V). YOrdamchi materiallar.

S) extiyot kismlar.

D) YArim fabrikatlar.

8 _____ - xom ashyoga dastlabki ishlov berilib, so`ng yana ishlov berishga muxtoj bo`lgan buyumlardir.

A) Xom ashyo va materiallar.

V) YOrdamchi materiallar.

S) extiyot kismlar.

D) YArim fabrikatlar.

9. Kuyidagi xarajat elementlaridan kaysi biri shartli-uzgarmas xarajatlar xisoblanadi?

A) Xom ashyo va asosiy material.

V) YOrdamchi materiallar

S) Amortizatsiya ajratmasi

D) energiya

10. Kuyidagi xarajatlar moddiy xarajatlar tarkibiga kiradi. Notugrisini kursating?

A) Xom ashyo va asosiy material.

V) YOrdamchi materiallar

S) YOkilgi

D) Ishchilarning ish xaki.

11. Kuyidagi xarajatlar shartli uzgarmas xarajatlar xisoblanadi. Notugrisini kursating.

A) Ma`muriy xarajatlar.

V) Amortizatsiya ajratmasi

S) Binolarni isitish uchun yokilgi xarajatlari.

D) texnologik maksadlar uchun energiya xarajatlari.

1. Korxonada xisobot yilda tovar maxsulot 920 mln sumni tashkil kildi. Maxsulot ishlab chikarish va sotish bilan boglik barcha xarajatlar 730 mln sumni tashkil kildi.

Korxonada 1 sumlik tovar masulot xarajatlari kancha sumni tashkil kilgan.

2. Korxonada 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlari utgan yilga nisbatan 2 tiyinga kamaydi. Joriy yilda korxonada 1580 mln sumlik tovar maxsulot ishlab chikarildi.

Xarajatlar kamayishi xisobiga olingan foydani xisoblang.

4.Sanoat korxonalarida xayot xavfsizligi va mexnat muxofazasi tadbirlari.

4.1.Korxonada sanitariya nazorati va yongin xavfining oldini olish choralari.

Sanitariya nazorati. Sanoat korxonalarida davlat sanitariya nazoratini Uzbekiston Respublikasi Soglikni saklash vazirligining sanitariya – epidemiologiya xizmati xodimlari olib boradi. Ularning asosiy vazifasi tashki muxitni sanoatning zararli chikindilari bilan ifloslanishining, sanoat korxonalarida ishlovchilar kasallanishining oldini olishga karatilgan chora – tadbirlarni amalga oshirishda ularga amaliy yordam kursatish belgilab kuyilgan.

Sanitariya – epidemiologiya stantsiyalarining vakillari kapital kurilish ob`ektlarini kabul kilishda katnashadi, kasbiy zaxarlanish va kasallanishlari tekshiradi, korxona ma`muriyati bilan birgalikda bu kasalliklarni yukotish chora – tadbirlarini kuradi. Suv xavzalaridan tugri foydalanish va tashlandik suvlarning suv xavzalariga kushilishi masalalari bilan Soglikni saklash vazirligi Bosh sanitariya - epide miologiya boshkarmasining maxalliy sanitariya – epidemiologiya stantsiyalari Shugullanadi.

Sanoatda va konchilikda ishlarning bexatar olib borilishini nazorat kilish agentligi («Uzsanoatkontexnazorat» agentligi) respublika davlat boshkaruv, nazorat kilish va tekshirish organi xisobla nadi, uz faoliyatida Uzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, Uzbekis ton Respublikasi Prezidentining Farmonlari va Farmoyishlariga, Oliy Majlis Konunlariga, Vazirlar Maxkamasining karorlari va farmo yishlariga amal kiladi. U texnologik me`yorlarning buzilmasligini, Shu ningdek, xavfsizlik texnikasining koida va kursatmalariga rioya kilinayotganligini kuzatib boradi.

Bundan tashkari, bu organ bosim ostida ishlaydigan bug kozonlari va idishlarining xolatini, suv isitish kozonlarining issik suv va par beradigan kuvurlar, lok kutaruvchi kranlar, liftlar, ekskala torlar va odamlarni tashiydigan osma arkon yullarining xoltaini kuzatadi xamda koidalar buzilmayotganligini tekshirib turadi.

«Uzsanoatkontexnazorat» sanoat korxonalaridagi kozon, agregatlar, kutarish kurilmalarini tekshirib, ishlashi uchun ruxsat beradi va ularni ruyxatga oladi. U kapital

kurilish ob`ektlarini kabul kilib olishda va korxonada yangi uskunalarni foydalanish uchun kabul kilishda, nazorat ostidagi ob`ektida buladigan baxtsiz xodisalar sabablarini aniklashda katnashadi.

YOngin xavfsizligi oldini olish nazorat organi. YOngin xavfsizligi nazorati Respublika Ichki ishlar vazirligining yongindan muxofaza kilish Bosh boshkarmasi va maxalliy organlar zimmasiga yuklatilgan.

Maxalliy boshkaruv organlari va yongindan muxofaza kilish bulimlari xamda yonginga karshi kuraShuvchi kismalar, uzlari xizmat kursatadigan sanoat korxonalarining xamma ob`ektlarida yonginga karshi chora – tadbirlarning bajarilishini, yonginga karshi kurash olib boruvchi xizmatchilarning tayyorligini, korxonadagi yonginni uchirish vositala rining ishga yarokliligini va yangi ishlab chikarish korxonalarini loyilaganda yongin xavfsizligiga rioya kilinayotganligini kuzatish yuli bilan nazorat kilib boradi. YOngin chikmasligi choralirini kurish vazifasi xodimlar zimmasiga yuklatilgan.

Energetika nazorati. Davlat energetika nazorati Uzbekiston Respublikasi energetika va elektlashtirish vazirligining tegishli organlari tomonidan amalga oshiriladi. Uning asosiy vazifasi elektrostantsiyalarni, elektr va issiklik kurilmalarining texnik xolatini va ularda xavfsiz xizmat kursatishni nazorat kilib turishdan iborat. energetika nazorati elektr kuvvatidan tugri foydalanilayotganligini va elektnligini va elektr texnik xolatini kuzatib boradi.

YOngin sanoat korxonalari, xalk xujaligining barcha tarmoklarida yuz berib, etkazadigan zarari jixatidan tabiiy ofatlariga tenglashishi mumkin bulgan xodisa xisoblanadi. Ular katta moddiy zarar keltirishi bilan birga ogir baxtsiz xodisalarga: zaxarlanish, kuyish xamda kishilar xalokatiga sabab bulishi mumkin.

YOnginga karshi kurash ishlari davlat mikyosida amalga oshiri ladi. YOngin xavfsizligini ta`minlash, uning rivojlanib, tarkalib ketmasligi chora – tadbirlarini oldindan kurish, unga karshi samarali ku rash olib borish yonginni uchirishda kullaniladigan birlamchi vositalardan tugri foydalanishga karatilgan.

Murakkab oksidlanish jarayonida yonuvchi moddalardagi bir moddaning ikkinchi moddaga aylanishi okibatida katta mikdorda issiklik va nurlanish ajralishi

bilan kechadigan xolatga **yonish** deb tuShuniladi. YOninga asosan uch omil: yonuvchi modda, yondiruvchi muxit, kizdirish jarayoni sabab buladi.

Yonish jarayoni, asosan, ikki xil bulishi mumkin. Birinchisidan, kattik jismlar yonish jarayonida xavo muxitidan ajralgan xolda buladi. Bunday yonish xavo xarorati natijasida yonish zonasini kislorod bilan ta`minlanganligi uchun diffuziyali yonish deyiladi, uni yogoch, kumir va boshka moddalar yonganda kuzatish mumkin. YOnishning ikkinchi xili yonuvchi gazlar va suyuqliklarning parlari, yonuvchi moddalarning changlari xavo bilan aralashgan xolatdagi yonishi bulib, u kinetik yonish deb yuritiladi. Bunday yonish xajmli yonish jarayonida utadi.

YOnish tezligi modda tuyinganligiga, xarakatiga boglik buladi. Agar bunday yonish yopik xajmlarda yoki idishlarda bulsa, portlash xodisasi ruy beradi.

4.2.Korxonada mexnatni muxofaza ishlarini tashkil etish.

Sanoat korxonalarining ish jarayonida shikastlanish va kasbiy kasalliklarni kamaytirish davlat miqyosidagi ijtimoiy – iktisodiy ahamiyatga ega bulib, mexnat muxofazasi bulimi raxbariyat va kasaba uyushmalari bilan xamkorlikda chora tadbirlar belgilaydi. Korxonada yuzberadigan xar kandy baxtsiz xodisaga korxona birinchi raxbar bosh muxandis bevosita javobgar xisoblanadi. Sanoat korxonalarida Konun asosida mexnatni muxofaza etish masalalarini xal kilish maksadida, xar yili kasaba uyushmasi tashkilotlari bilan xamkorlikda mexnat muxofa zasi chora – tadbirlarini ishlab chikadi.

Mexnat sharoitini yaxshilanishiga olib keladigan jami tadbirlar mazmuni buyicha kuyidagilarga bulinadi:

Baxtsiz xodisalarning oldini olish chora – tadbirlari.

Ishlab chikarishda kasb kasalliklarini oldini olish chora – tadbirlari

Mexnat sharoitini umumiy yaxshilash chora – tadbirlari ishlab chikarishda yangi texnologik jarayonlarini tadbik etish va umumiy rekonstruktsiya kilish xam mexnat sharoitini yaxshilash chora – tadbirlariga kiradi

Barcha vazirliklar, tashkilotlar va korxonalarida mexnatni muxofaza kilish koidalariga amal kilinishini nazorat etish Uzbekiston Respublikasi Bosh prokuroriga

yuklatilgan. Mexnatni muxofaza qilish koidalari bajarilayotganligini nazorat organlari kuzatib boradi.

Tarmok kasaba kumitasining texnik inspektori xar bir sanoat korxonasiga biriktirib kuyilgan. U korxonada mexnatni muxofaza qilish koidalari bajarilayotganligini, baxtsiz xodisaga uchraganlar xisobga olinayotganligini nazorat qiladi, ogir yoki ulim bilan tugagan xodisalarni gurux bilan birga taxlil qiladi, mexnatni muxofaza qilish koida va me`yorlarini buzganlarni javobgarlikka tortish maksadida tegishli joylarga ma`lumot yuboradi. Texnik inspektor yangi uskuna larni kabul qilishda katnashadi xamda bir vaktning uzida ular yangi ob`ektlarni foydalanish uchun kabul qilish komissiyasining a`zosi xisoblanib, mexnat muxofazasi tadbirlarining bajarilayotganligini nazorat qiladi.

Sanoat korxonalarida xizmat kursatayotgan kasaba uyushmasining inspektori mexnatni muxofaza qilish bulimi raxbarligi ostida ish olib boradi.

Xulosa

Bozor iktisodiyoti sharoitida maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarini kamaytirish va Shu orkali rakobat ustivorligiga erishish korxonalar oldida turgan asosiy vazifalardan biri xisoblanadi. Shu nuqtai nazardan yondoshganda bitiruv malakaviy ish dolzarb mavzuga bagishlangan.

Bitiruv malakaviy ishimizning birinchi bobida maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarining mohiyati, tarkibi, turkumlari va oziq-ovkat sanoatida uni kamaytirish yullari yoritildi.

Biz bitiruv malakaviy ishimizni "Galaosiyo-non" MCHJ misolida bajardik. Ushbu korxonada xam maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarini kamaytirish buyicha bir kator ishlar kilindi. YAni, ishlab chikarishga yangi texnika va texnologiyalarj oriy kilindi, maxsulot ishlab chikarish assortimenti kengaytirildi va sifati oshirildi. Shu bilan birgalikda korxonada ishlab chikarish xarajatlarini kamaytirish imkoniyatlari xali juda katta.

Bitiruv malakavi y ishimizni «Rometan-SHirmoy non «MCHJ misolida bajardik. Ushbu korxona Navoi viloyatida joylashgan yirik oziq-ovkat sanoati korxonalaridan biri xisoblanadi.

Taxlil Shuni kursatdiki korxonada, korxonada tovar maxsulot xarakatdagi baxolarda va solishtirma baxolarda xam 2009 yilda 2008 yilga nisbatan kupayib bormokda. YA`ni, Tovar maxsulot xaraktdagi baxolarda 2009 yili 2007 yilga nisbatan 5374,6 mln sumga eki 41,9 % ga kupaygan bulsa, 2008 yilga nisbatan esa 3054 mln sumga eki 20,2 %ga kupaydi. Tovar maxsulot solishtirma baxolarda 2009 yili 2007 yilga nisbatan 40% ga eki 4959,65 mln sumga kupaygann bulsada, 2007 yilga nisbatan esa 19,2 % ga eki 2792,8 mln sumga kupaydi. Taxlil kilayotgan yillarda natural ifodada maxsulot ishlab chikari xajmida bir kator uzgarishlar ruy berdi. YA`ni, korxonada un ishlab chikarish 2009 yili 2007 yilga nisbatan 13847 tonnaga kupaygann bulsa, 2008 yilga nisbatan esa 9678 tonnaga kupaydi. Ayniksa korxonada non ishlab chikarishning utgan yillarga nisbatan kupayganligi aniklandi..YA`ni, non ishlab chikarish 2009 yili 2007 yilga nisbatan 66 tonnaga va 2008 yilga nisbatan esa 202 tonnaga kupaydi

Natural ifodada maxsulot ishlab chikarish xajmining kupayishii korxonada ish joylarinining kupayishiga olib keldi YA`ni, korxonada ishchilar soni 2009 yili 2007 nisbatan 5 kishiga 2008 yilga nisbatan esa 17 kishiga kupaydi, Ishlovchilar soni kupayishi natijasida mexnat unimdorligi ijobiy ta`sir kursatmadi

. Ma`lumki korxonaning asosiy samaradorlik kursatkichlardan biri 1 sumlik tovar maxsulot xarajatlaridir, Ammo korxonada ushbu xarajatlar yildan yilga kupayib bormokda. YA`ni 1 sumlik TM xarajatlari 2009 yili 2007 yilga nisbatan 8,4 tiyinga kupaygan bulsa, 2008 yilga nisbatan esa 6,6 tiyinga kupaydi.

Ushbu bulimda biz korxonaning moliyaviy natijalarini taxlil kildik Ma`lumki asosiy moliyaviy kursatkichlariga foyda kiradi, taxlil Shuni kursatdiki balans 2007 yilga nisbatan 2943 ming sumga kupaygan bulsada, ammo 2008 yilga nisbatan 226950 ming sumga kamaydi. Taxlili kilayotgan yillarda sof foydaning yildan yilga turlicha uzgarishini aniklandi YA`ni sof foyda 2009 yili 2007 yilga nisbatan 14545 ming sumga kupaygan bulsada , ammo 2008 yilga nisbatan esa 3455 ming sumga kamayganligini aniklandi

Ushbu bulimda biz korxonada maxsulot ishlab chikarish va sotish xarajatlarini kamaytirishning asosiy yullarini kurib chikdik ularga kuyidagilar kiradi

- 1, Moddiy resurslar dan samarali foydalanish
2. Maxsulot sifatini oshirish va assortimentini kengaytirish.
3. Mexnat unimdorligini oshirish;
4. Maxsulot ishlab chikarish va sotish xajmini kupaytirish;
5. Omuxta em tsexidagi yukotishlarni bartaraf kilish;

Keyingi bulimda biz zamonoviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan xolda dars utish rejasi, texnologik xarita, mavzu buyicha test samollari va masalalar tuzdik.

Keyingi bulimda xayot faoliyati xavfsizligi buyicha berilgan topshiriklarni bajardik

Foydalanilgan adabiyotlar ruyxati.

- I.A.Karimov «Uzbekiston iktisodiy isloxlarni chukurlashtirish yulida», Toshkent,1995 yil.
 - I.A.Karimov «Uzbekiston-bozor munosabatlariga utishning uziga xos yuli», Toshkent,1996 yil.
 - I.A.Karimov «Uzbekiston XXI asrga intilmokda», Toshkent, 1999 yil.
1. Abdullaev, G.Borisova «CHto mi znaem o rinke», Toshkent,1995 yil.
 2. Avliyokulov N.X. «Ukitishning modul tizimi va pedagogik texnologiyasi amaliy asoslari» Buxoro 2001y.
 3. Almazova O.L «Rinok protiv rinka» -M.: 1991.
 4. Ansoff M "Strategicheskoe upravlenie". Moskva "Ekonomika" 1998 yil.
 5. Beknazarov va boshkalar «Bozor iktisodiyoti nazariyasi», Toshkent, «Uzbekiston» nashriyoti ,1993 yil.
 6. Gulomov S.S. "Menejment asoslari" Toshkent 1998 yil
 7. Glupov V.V., YU.M.Baxromov "Finansoviy menejment" Sankt-Peterburg 1995 yil.
 8. G.B.Kleyner va S.A. Panov taxriri ostida “Predpriyatie v nestabil’noy ekonomicheskoy srede: riski, strategii, bezopasnost’”. M. “Ekonomika” 1997 y.
 9. G.A.Azoev “Konkurentsia,analiz,strategiya v praktike”. M. 1995 y.
 - 10.Jak-Jan Lanben "Strategicheskiy marketing" Sankt-Peterburg, "Nauka" 1996 yil.
 11. Golubkov E. P marketing: strategii, plani, strukturi. –M.: Delo, 1995g.
 12. Ishtovkin V.N. «Malie formi vedeniya xozyaystva», Moskva,1991.
 13. Kotler. F. «Osnovi marketinga» -M.: Progress, 1990.
 14. Karnegi Deyl, 2-ya kniga TDD «Firma VIP, OOO «Titul»
 15. Lipsits. I.V. «Ekonomika» M: Vita-press», 1994 g.
 16. Meskon M.X., Albert M., Xedouri F. "Osnovi metejmenta" Per. s angl. - M.: Delo LTD, 1995.
 17. M.A. Nasriddinova. «Biznes strategiyasi», Toshkent, 1996 yil.
 18. Mavlonova R., Turaeva O. «Pedagogika»T: 2001 yil.
 19. Markova V.D. «Marketing uslug» -M.:FIS,1996.

20. Monden YA. «Metodi effektivnogo upravleniya» M.: 1989 g.
21. Melnik M.V «Analiz i otsenka sistem upravleniya na predpriyatiyax» -M.: FIS 1990g.
22. Novikov. D.T «Teoriya i praktika marketinga» -T.: Mexnat 1990y.
23. Nosirov P. «Marketing bozor-iktisodiyoti asosi» -T.: Uzbekiston 1994y.
24. Nozdreva R.B, «Marketing: kak pobezdat' na rinke» -M.: FIS, 1991g.
25. R.A.Fatxutdinov “Strategicheskiy menejment” M. 1997 y.
26. Starodubinskiy e.D. «Osnovi menedjmenta v kommercheskix firmax», Moskva, 1994 yil.
27. S.S. Gulomov «Marketing: Boshkaruvning bozor kortseptsiyasi», ukuv kullanma, Toshkent, 1999 yil.
28. Stoyanova E.S. «Finansi i marketing» M.: Perspektivi 1994 g.
29. Sergeev I.V. «Ekonomika predpriyatiya», Moskva, 1997god.
30. Starodubinskiy e.D. «Osnovi menedjmenta v kommercheskix firmax», Moskva 1994 yil.